

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Katrin Smirnova

**VÄLISTEGURITE MÕJU SALAKAUBA LIIKUMISELE NARVA
MAANTEE PIIRIPUNKTI NÄITEL AASTATEL 2019–2023**

Lõputöö

Juhendaja:

Helle Koitla, magistrikraadile vastav kvalifikatsioon

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Välistegurite mõju salakauba liikumisele Narva maantee piiripunkti näitel aastatel 2019–2023</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: External Factors Impact on Smuggling Activity at Narva Road Border Crossing Point: A Case Study from 2019 to 2023</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb 50 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 57 allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö uurimisprobleem seisneb küsimuses, milliseid muutusi on kaasa toonud koroonaviirus ja sanktsioonid salakauba liikumisele läbi Narva maantee piiripunkti aastatel 2019–2023. Lõputöö eesmärk oli välja selgitada salakaubaveo erisused koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtimise perioodil.</p> <p>Lõputöö eesmärgi saavutamiseks ning uurimisprobleemi lahendamiseks püstitati neli uurimisülesannet, mille lahendamiseks kasutati kombineeritud uurimismeetodit. Töö teoreetilises osas selgitati koroonaviiruse, sanktsioonide ja salakaubanduse olemasolu, mõju impordile ja ekspordile, muudatusi tollitöös ja tollivormistuses. Töö uuringu osas analüüsiti ankeetküsitluse ja intervjuude tulemusi.</p> <p>Läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et iga välistegur mõjutab salakauba liikumist omamoodi. Välisteguritel on olemas sarnasused ja erinevused. Kaks välistegurit mõjutasid sarnaselt piiriületamise suurus, tollitöö ja tollivormistuse koormust, kuid erinevalt mõjutasid salakauba liikumist. Koroonaviiruse perioodil salakauba liikumine vähenes, kuid Venemaa vastu kehtestatud sanktsioonide salakauba liikumine kasvas.</p>	
Võtmesõnad: koroonaviirus, sanktsioonid, salakubandus, toll	
Võõrkeelsed võtmesõnad: coronavirus, sanctions, smuggling, customs	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Katrin Smirnova</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	Kommentaar (soovi korral):
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Helle Koitla	allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VÄLISTEGURITE OLEMUS JA NENDE MÕJU SALAKAUBA LIIKUMISELE.....	7
1.1 Koroonaviiruse olemus, mõju ja efektiivsus.....	7
1.2 Sanktsioonide mõiste, eesmärk ja mõju.....	11
1.3 Välistegurite mõju salakauba liikumisele	16
2. VÄLISTEGURITE MÕJU SALAKAUBALE.....	20
2.1. Uuringu metoodika, protsess ja valim	20
2.2. Küsitluse ja intervjuu tulemused.....	22
2.2.1 Ankeetküsitluse vastuste analüüs.....	22
2.2.2. Intervjuu vastuste analüüs.....	26
2.3 Järeldused ja ettepanekud	32
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	38
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	40
Lisa 1. Ankeetküsitlus.....	46
Lisa 2. Intervjuu	48
Lisa 3. Ankeetküsitluse avatud vastuste kategooriad	49
Lisa 4. Intervjuu vastuste kategooriad	50

SISSEJUHATUS

Riigipiiri seadus § 2 sätestab Eesti riigipiiri definitsiooni. Riigipiir on katkematu ja suletud mõtteline joon. Eestis jagunevad piirid kaheks tüübiks: sisepiir ja välispiir (Riigipiiri seadus, 2023). Ida-Euroopa poliitika ja ühiskonnad (Golunov, 2017, lk 887) kirjeldavad, et piirirežiimid on rahvusvahelises kaubanduses väga olulised. Ettevõtted, kes tegelevad rahvusvaheliste kaubavedudega, puutuvad piiri ületades kokku riigi seadustega, mis kehtivad riigis, kus kaup asub. Rahvusvaheline kaubandus on Euroopa Liidu majanduse jaoks väga oluline ning on mahu poolest maailmas esikohal (Euroopa Kontrollikoda, 2020).

Teema valiku põhjuseks on soov uurida, kuidas iga välistegur on mõjutanud ja mõjutab salakauba liikumist. Iga välistegur avaldab piiripunktile omamoodi mõju – töökoormus võib väheneda või suurenda sõltuvalt piiriületajate arvust, kuna kaup ei saa üle piiri liikuda ilma inimeseta. Välistegurid ajavahemikus 2019–2023, mis mõjutasid salakaubavedu, on koroonaviirus ja sanktsioonid. Vergi (2018, lk 6) toob oma lõputöös välja, et salakaup on riiki ebaseaduslikult toodud kaup ehk keelatud ja piiratud kaubad. Salakaupade nimekiri laienes võrreldes koroonaviiruse ja sanktsioonide ajaga, mis annab hea ülevaate, kuidas salakaupade nimekiri laieneb ja muutub (Maksu- ja Tolliamet, 2023a).

Lõputöö on aktuaalne, sest Maksu- ja Tolliameti 2020. aasta arengukava kokkuvõtte ning Maksu- ja Tolliameti 2023. aasta arengukava põhjal mõjutavad nii koroonaviirus kui ka sanktsioonid (välistegurid) tolliosakonna tööd. Maksu- ja Tolliameti 2020. aasta arengukava kokkuvõttes ja 2023. aasta arengukavas püstitatud eesmärk tollivaldkonnas ei ole muutunud. Maksu- ja Tolliameti eesmärk tolli osas on tagada ühiskonnakaitse ehk ainult ausa kauba liikumine üle Eesti välispiiri ja Eestist edasi Euroopa Liitu. (Maksu- ja Tolliamet, 2023b, lk 3) Välistegurid toovad kaasa muudatusi rahvusvahelises kaubanduses, tollivormistuses ja reisimises. Kõik need kolm aspekti mõjutavad salakauba liikumist. Iga aastaga väheneb import ja eksport Venemaaga, mis toob kaasa keeldude ja piirangutega kaubanimikirja muutumise. Seoses sanktsioonidega on kaubavahetus Venemaaga vähenenud, kuna hakkasid kehtima impordi- ja ekspordikeelud teatud kaupadele. Impordi- ja ekspordikeelud teatud kaupadele on põhjustanud salakaubavedude kasvu. (Leppmets, 2022) Püütakse võltsida kauba päritolu, sihtriiki ja kaubakoodi.

Lõputöö on uudne, kuna erinevad välistegurid mõjutavad rahvusvahelist kaubandust, mis omakorda mõjutab salakauba liikumist. Ühelt poolt takistas salakauba liikumist koroonaviirus,

kuna reisimine oli piiratud. Teiselt poolt laienes sanktsioonide kehtestamise perioodil salakauba nimekiri, mis põhjustas salakauba liikumise kasvu. Töös analüüsitakse salakauba nimekirja eristumist kahe välisteguri vahel. Traditsiooniliste salakaupade kõrvale on tulnud ka sanktsioneeritud kaubad. Lõputöö autorile teadaolevalt on varem uuritud valdkondi eraldi kuid välistegurite mõju salakauba liikumise suhtes uuritud ei ole. Rauam (2015) uuris oma lõputöös keeldude ja piirangutega seotud kaupadega rikkumisi ajavahemikul 2012–2014. 2023. aastal on Veronika Talalajeva teinud lõputöö „Majandussanktsioonide rakendamisel tekkinud probleemid ja võimalikud lahendused Narva maantee tollipunkti näitel“, kus uuris, kuidas on sanktsioonid mõjutanud tollitööd Narva maantee piiripunkti näitel. Käesolevas lõputöös vaadatakse välistegurite mõju salakauba liikumisele ning võrreldakse salakauba nimekirja muutmist välistegurite mõju aastatel 2019–2023.

Lõputöö uurimisprobleemiks on küsimus: milliseid muutusi on kaasa toonud koroonaviirus ja sanktsioonid salakauba liikumisele läbi Narva maantee piiripunkti aastatel 2019–2023? Lähtuvalt uurimisprobleemist on sõnastatud kolm uurimisküsimust.

1. Kuidas mõjutas salakauba liikumist koroonaviirus?
2. Kuidas mõjutavad salakauba liikumist sanktsioonid Venemaa vastu?
3. Kuidas salakauba nimekiri muutus koroonaviiruse ja sanktsioonide mõju tõttu?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada salakaubaveo erisused koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtimise perioodil. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded.

1. Analüüsida koroonaviiruse ja sanktsioonide olemasolu ning nende mõju salakauba liikumisele, kasutades teaduskirjandust ning internetiallikaid.
2. Anda ülevaade salakauba nimekirja erinevustest koroonaviiruse ja sanktsioonide perioodidel, kasutades õigusakte ning internetiallikaid.
3. Töö empiirilises osas analüüsida piiriületamise ja rikkumiste statistikat Narva maantee piiripunktis aastatel 2019–2023.
4. Teooria ja empiirilise analüüsi põhjal hinnata välistegurite mõju ning võrrelda salakaubaveo erisusi.

Lõputöös kasutatakse kombineeritud uurimismeetodit, mis koosneb nii kvalitatiivsetest kui ka kvantitatiivsetest uurimismeetoditest (Õunapuu, 2014, lk 25). Andmete kogumise meetodina kasutatakse kvantitatiivse uuringu osas ankeetküsitlust ja kvalitatiivse uuringu osas

poolstruktureeritud intervjuud (Lepik *et al.*, 2014). Küsitluste ja intervjuude eesmärk on saada võimalikult paljudelt Maksu- ja Tolliameti ametnikelt tagasisidet, mille põhjal teha järeldusi ning saavutada töö eesmärk. Andmeanalüüsimeetodina kasutati statistilise analüüsi meetodit. Statistilise analüüsi meetodina kasutati kirjeldavat statistikat. (Õunapuu, 2014, lk 184) Küsitluste tulemuste analüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat (Aedma, 2017).

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks. Esimesed kaks alapeatükki käsitlevad koroonaviiruse ja sanktsioonide olemasolu, mõju impordile ja ekspordile peale ning muudatusi tollitöös. Kolmas alapeatükk kirjeldab salakauba olemasolu, seost ebaseadusliku kaubandusega ning salakauba nimekirja erisusi koroonaviiruse ja sanktsioonide perioodidel. Teine peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks, kus teine alapeatükk jaguneb veel kaheks alapeatükiks. Esimene alapeatükk käsitleb uuringu metoodikat, protsessi ja valimit. Teine alapeatükk käsitleb küsitluse ja intervjuu tulemuste kirjeldamist. Teise alapeatüki esimeses alapeatükis kirjeldatakse ankeetküsitluse vastuste analüüsi ja teises alapeatükis kirjeldatakse intervjuu vastuste analüüsi. Viimases alapeatükis on toodud ettepanekud ja järeldused.

1. VÄLISTEGURITE OLEMUS JA NENDE MÕJU SALAKAUBA LIIKUMISELE

1.1 Koroonaviiruse olemus, mõju ja efektiivsus

Alapeatükis antakse ülevaade koroonaviiruse mõjust salakauba liikumisele – koroonaviiruse olemusest, mõjust impordile ja ekspordile, tollitööst ning tollitöö muudatustest. Koroonaviirus pääses valla 31. detsembril 2019. aastal Hiinas Hubei provintsi Wuhani linnas, sellest teavitas Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) (Kuperjanov, 2020, p. 6).

Alates veebruarist 2020. aastast teatasid Euroopa Liidu ja Schengeni alasse kuuluvad riigid eriolukorra väljakuulutamise koroonaviiruse leviku tõkestamiseks ja võtsid kasutusele mitmeid meetmeid selle leviku peatamiseks. Eriolukorra meetmed, mis hakkasid kehtima Euroopa Liidus ja Schengeni aladel, olid järgmised (Friedery, 2021, pp. 21–22):

- piiride kinnipanemine;
- sisepiiride ajutine kontroll;
- ajutised reisimisekeelud.

Piiride kinnipanemine on üks meetoditest haiguse leviku tõkestamiseks, mis mõjutab piiriületamisi ja turismi. Piiriületamise ja turismi piirangud põhjustavad muutusi rahvusvahelises kaubanduses. (Kobayashi *et al.*, 2023, pp. 1–2)

17. märtsil 2020. aastal võttis Eesti Vabariigi valitsus vastu ajutiste piiri kinni panemise otsuse, et tõkestada koroonaviiruse levikut. Piiride kinnipanemine laienes kõikidele piiriületajatele, välja arvatud veojuhtidele, kes tegelevad rahvusvaheliste kaubandusega. (Kook, 2020)

Aprillist 2020 hakkasid kehtima reisipiirangud kõikides riikides ning novembri seisuga olid 27% maailma riikidest sulgenud piirid rahvusvahelisele turismile (Trajkov *et al.*, 2022, pp. 2–3). United Nations (2013) väidab, et salakauba levik turismisektoris on seotud välismaal viibivate turistide teadmatusega seaduslike ja illegaalsete kaupade ning teenuste suhtes. Salakaupade ostmine suurendab illegaalsete kaupade ja teenuste nõudlust, mis omakorda soodustab salakauba levikut.

2021. aasta oli tollile keeruline, kuna kehtisid piirangud füüsiliste isikute reisimisele ja piiriületamisele, kuid rahvusvaheline kaubandus taastus väga kiiresti ja aasta lõpuks oli see

peaaegu jõudnud tagasi koroonaviiruse-eelsele tasemele (United Nations conference on trade and development, 2022, pp. 1–26).

Ступина (2010, pp. 100–103) tõi välja, et piirirežiimid mängivad turismis suurt rolli. Turismi jaoks on riigipiirid barjäärid, mis võivad takistada reisimist. Piiri barjäärid jagunevad kaheks: füüsilised ja psühholoogilised barjäärid. Füüsilised barjäärid rahvusvahelises turismis on nähtavad piirangud, mis on suunatud ebaseadusliku migratsiooni tõkestamisele; konfliktid piiririikide vahel; väljasõidule kehtestatud piirangud, nagu valuuta välja veokeeld ja/või probleemne väljasõidudokumentide saamine. Lisaks võivad füüsilised barjäärid hõlmata sisenemiskiiranguid mitteresidentidele, nagu viisataotluste menetlemine või valuuta sisseveo piirangud. Poliitilised konfliktid, sõjad, territoriaalsed vaidlused, riigisisene kuritegevus ja muud sündmused võivad samuti mõjutada piiride ületamist. Seadused, kultuur ning võõrkeel, mis kehtivad teistes riikides, on piiri ületaja jaoks psühholoogilised barjäärid. Need tegurid võivad mõjutada reisijate enesekindlust ja valmisolekut piiri ületamiseks ning seega ka turismi arengut.

World Customs Organization (2022, p. 10) toob välja, et turism ja piiriületamine on otseselt seotud salakauba liikumisega. Reisipiirangud, mis olid seotud koroonaviirusega, vähendasid ajutiselt salakauba liikumist, kuid see oli lühiajaline, kuna koos koroonaviiruse piirangute leevenemisega taastus salakaubavedu. Kurjategijad kohanesid kiiresti pandeemiapiirangutega ja kasutasid erinevaid meetmeid ebaseadusliku kaubanduse tegevuse jätkamiseks, näiteks aktiivne salakaubavedu posti teel, ning hakkasid rohkem tegutsema läbi erinevate rakenduste, kus toimus müümine, ostmine ning veo organiseerimine. Toll on esimene riigiasutus, mis takistab salakaubavedu. Miloshoska jt (2016, p. 136) toovad välja, et tolliasutused kontrollivad kaupa piiriületamisel ja neil on oluline roll rahvusvahelises kaubanduses ja teenuste liikumistes. Rahvusvaheline kaubandus on tegevus, mille eesmärk on tagada riigile vajalikku kaupa, mis teisel riigil puudub, vahetades kaupu nendega, mida teisel riigil on üleliia (Allais *et al.*, 2024).

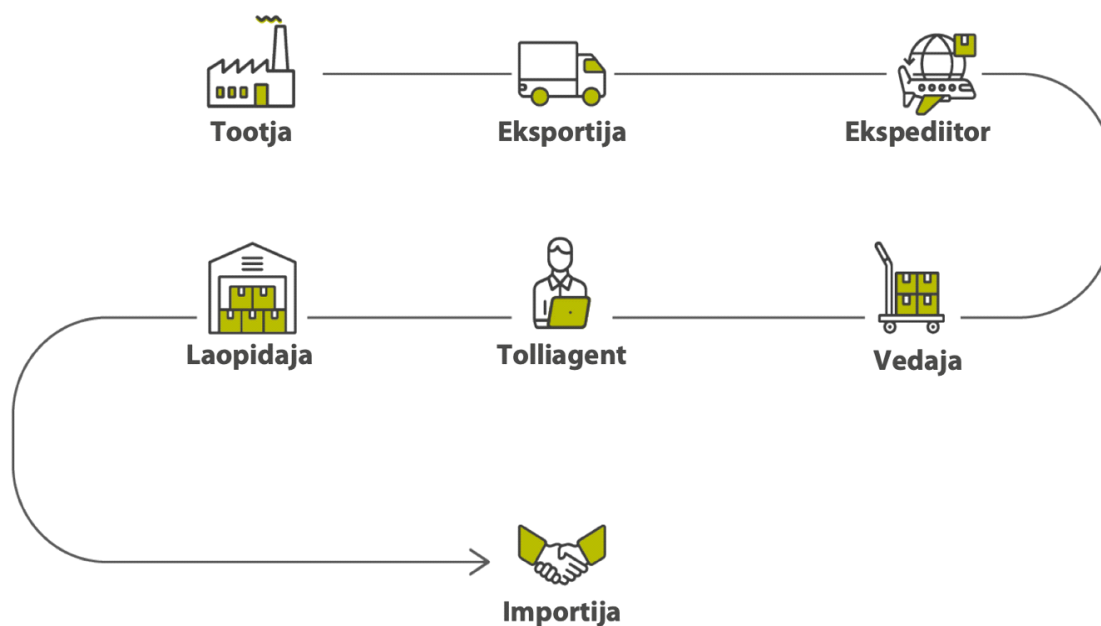
Rui jt (2022, p. 27) väidavad, et koroonaviiruse levik põhjustas rahvusvahelises kaubanduses nii ekspordi kui ka impordi langust. Põhjuseks oli üheaegne langus ekspordi-ja impordikaubanduse tarneahela süsteemides. Tarneahela süsteemi langus oli seotud haiguse levikuga, sest töötajate arv vähenes, mis põhjustas tootmise efektiivsuse langemist ja kauba liikumise piiranguid. Ettevõtete ebapiisav tootmisvõimalus tõi kaasa ekspordi langemise. Tooraine kaevandamine ja vaheprodukti nõudluse vähenemine põhjustasid impordi langemise.

Kauba tollivormistamise aeg ja transpordikulud kasvasid seoses karantiinipiirangutega. Niisugused piirangud mõjutasid ostjate nõudlust importkauba suhtes, mis põhjustas impordi vähenemist ja uute ettevõtete otsimist, kelle tootmis aeg ei sõltu karantiini piirangutest.

Märtsis 2020 langes Euroopa Liidu väline kaubandus nii ekspordi kui ka impordi suundades kokku 228 miljardi euronit (Eurostat, 2020). Koroonaviirus mõjutas ülemaailmset kaubandust, vähendades kaubavahetust umbes 7% võrra 2020. aasta esimeses kvartalis. Tõsisem langus toimus 2020. aasta teises kvartalis, kuid alates 2020. aasta kolmandast kvartalist hakkas viiruse mõju rahvusvahelisele kaubandusele muutuma, mõjutades peamiselt tööstuskaupade kaubandust. Maailmamajanduse languse mõju maailmakaubandusele, mis oli põhjustatud koroonaviirusest, jäi meelde jäävaks oma taastumise kiiruse poolest. (United Nations conference on trade and development, 2022, pp. 1–2)

Ekspordi ja impordi tehingud on välisturgudele sisenemise viisid, mis laiendavad rahvusvahelist koostööd. Ekspordi ja impordi peetakse oluliseks osaks väärtusahela, tarneahela ja müügiahela loomisel. Mõnel juhul on import osa ekspordist, eriti kui imporditud toorainet töödeldakse ja seejärel eksporditakse. Ekspordi ja impordi tehingud hõlmavad suurt hulka osalejaid, kes tegelevad turunduse, läbirääkimiste, lepingute sõlmimise, logistika ning finants- ja pangandustegevusega. Rahvusvahelised kaubanduslikud läbirääkimised ja lepingute sõlmimine on sammud, mis edukalt lõppedes võivad viia rahvusvahelisele turule. Ekspordi ja impordi etapid, mis viivad rahvusvahelise turuni ja tarneahelate loomiseni, on järgmised (Belu, 2021, pp. 37–38).

- Ekspordi- ja/või imporditsuse tegemine, kus kaalutakse hoolikalt miinuseid ja plusse ning tehakse kindlaks, kas ekspordi- või imporditegevus on sobiv ja kasulik.
- Ekspordi- ja/või impordimeetodi valimine, sealhulgas otseeksporti ja otseimpordi või ekspordi- ja imporditransiidi kaudu toimuva valiku tegemine.
- Ostu-müügilepingute sõlmimine ja lepinguliste kohustuste täitmine, mis hõlmab kauba ettevalmistamist, valitud transpordimeetodi rakendamist, kauba kindlustamist reisimise ajal ning tollivormistust.

Joonis 1. Rahvusvahelise tarneahela süsteem (Euroopa Kontrollikoda, 2023, lk 6)

Joonisel 1 on toodud välja, et rahvusvaheline tarneahela süsteem koosneb seitsmest etapist. Iga etapp on oluline, et tagada tarneahela sujuv ja tõhus toimimine ning kauba õigeaegne ja ohutu kohaletoometamine. Joonisel on kujutatud kõik seitse rahvusvahelise tarneahela süsteemi etappi. Kõik algab tootjast ehk ettevõtjast, kes toodab kaupu ekspordi jaoks. Eksportija rollis on juriidiline või füüsiline isik, kes esitab ekspordideklaratsiooni. Ekspediitor vastutab rahvusvahelise kaubaveo eest. Vedajaks on ettevõtte, kes vastutab kaubaveo eest Euroopa liidu territooriumil ning väljaspool. Tolliagent on vahendaja ettevõtja ja tolli vahel. Laopidajaks on ettevõtte, kellel on olemas tolliladu, kus saab ajutiselt hoida kaupa. Kõik lõpeb importijaga, kellele esitatakse impordideklaratsioon. (Euroopa Kontrollikoda, 2023, lk 56)

Tollivormistamine mõjutab otseselt rahvusvahelise kauba liikumist ning koroonaviiruse levikuga kaasnenud piirangud mõjutasid kaubaveo transiitaega. Rahvusvahelise kauba liikumise ja kaubaveo transiitaja tõrked olid seotud karantiinipiirangutega, mis takistasid tollivormistust, mille pärast tolli töömaht suurenes. (Belu, 2021, p. 38) Tolli peamised ülesanded on kauba tollikontroll, maksude kogumine ja ettevõtluse hõlbustamine (Czermińska, 2021, pp. 13–14). Liidu Tolliseadustiku artiklis 3 sätestatakse tolli missiooni iseloom. Tolli eesmärgid on järgmised (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2013):

- liidu ning liikmeriikide suhtarvu kaitsmine;
- ebaseadusliku ja ebaausa kaubanduse eest kaitsmine;

- liidu residentide turvalisuse ja julgeoleku tagamine ning keskkonnakaitse;
- tasakaalu tagamine tollikontrollis ning seadusliku kaubanduse hõlbustamine.

Euroopa Liit on üks suurimatest maailma kaubandusliitudest, mis moodustab 15% maailmakaubandusest. 2019. aastal kogus Euroopa Liit kolmandate riikide kaubanduses 4,09 triljonit eurot. Igal aastal imporditakse ja eksporditakse Euroopa Liidus umbes 2,2 miljardi euro eest kaupu ning tehakse 313 miljoni eest tollideklaratsioone. (Czermińska, 2021, p. 14)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et koroonaviiruse levik avaldas ulatuslikku mõju rahvusvahelisele kaubandusele, mis omakorda mõjutas salakauba liikumist, tollitööd ning tollivormistust. Selle mõju oli mitmetahuline, hõlmates nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte. Koroonaviirus piiras alguses salakauba levikut, sest salakauba liikumine toimus suures mahus turismi pärast, kuid see piirang oli ajutine ja salakaubavedu taastus lühikese aja jooksul. Samal ajal suurenes tollitöö ja tollivormistuse koormus ning isegi pärast koroonaviiruse piirangute leevendamist ei vähenenud see koormus oluliselt.

1.2 Sanktsioonide mõiste, eesmärk ja mõju

Selles alapeatükis antakse ülevaade sanktsioonide mõjust salakauba liikumisele: sanktsioonide olemus, mõju, efektiivsus ning ülevaade salakauba nimekirjast sanktsioonide ajal. 2019. aastast rakendas Euroopa Liidu Nõukogu Venemaa Föderatsiooni vastu 12 sanktsioonipaketti (Euroopa Liidu Nõukogu, 2023).

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) liigitab sanktsioone kolmeks rühmaks (Зейншев, 2017, pp. 115–117):

- diplomaatilised sanktsioonid ehk poliitilised meetmed, mille eesmärgiks on väljendada rahulolematust poliitilises valdkonnas. Diplomaatilised sanktsioonid piiravad valitsuse külastamist või tühistamist konverentsi tasandil või protokollide väljasaatmist;
- majandussanktsioonid ehk kõige levinum sanktsioonide liik, mille eesmärk on rahvusvahelise kaubanduse peatamine, piiramine või lõpetamine;
- sõjalised sanktsioonid, mis võivad jõuda hoolikalt kavandatud sõjalistest rünnakuteni riigi vastu.

Venemaa vastu kehtivad majandussanktsioonid. Majandussanktsioonide eesmärk on takistada Venemaa Föderatsiooni finantseerimist sõjas Ukraina vastu. Hollandi valitsus väidab, et

sanktsioonide olemus aitab tagada maailmarahu ja vähendada inimõiguste rikkumist. Majandussanktsioonid sõltuvad riigist ja olukorrast ning võivad hõlmata rahvusvahelist kaubandust, sealhulgas keelatud ja piiratud kaupade nimekirja laiendamist. (Mkhmurova-Dyshliuk *et al.*, 2022, p. 41) Sanktsioonid võivad kahjustada ka naaberriike, häirides kaubandusteid ja väljakujunenud suhteid tarnijate või klientidega. Esiteks on sanktsioonide kehtestamine ehk kaubandusteede piirang või sulgemine kahjulikud nii riikidele, kes kehtestasid sanktsioone kui ka riikidele, kellega on kaubandussuhted. Majandussanktsioonid võivad suurendada ka transpordi- ja tehingukulusid, mis viivad kaubandusmahtude vähendamiseni riikide vahel. (Bove *et al.*, 2023, p. 3)

Bove jt (2023, p. 3) väidavad, et riigid võivad avalikult rikkuda sanktsioone, näiteks kaubeldes riigiga, kellele on kehtestatud sanktsioonid. Peale kaupade otsese tarnimise sanktsioonidega riikidele saavad riigid kaubanduspiirangutest mööda hiilida, vahetades salaja kaupu sanktsioonide alla kuuluvate riikidega piiriüleselt. Paljude rahvusvaheliste piiride geograafiline lähedus hõlbustab kaupade importimist riikidest, mis piirnevad sanktsioneeritud riigiga. Sanktsioneeritud riigid võivad viia salakaubana naaberriikidesse kaupu. Naaberriigid võivad kaubelda sanktsioneeritud kaupadega.

2014. aastal kehtestas Euroopa Liidu Nõukogu Venemaa vastu esimese sanktsioonipaketi. Põhjuseks oli Krimmi ebaseaduslik annekteerimine ning tungimine Ida-Ukraina territooriumile. (Simola, 2023, p. 4)

24. veebruaril 2022. aastal alustas Venemaa sõda Ukraina vastu, mis põhjustas enneolematu ohu Euroopale ja rahvusvahelisele korrale. Venemaa ja Ukraina sõda põhjustas Euroopa Liidu poolt laiaulatuslike majandussanktsioonide kehtestamise Venemaale. Sanktsioonid võeti kasutusele vastusena Venemaa sõjalise- ja julgeolekuohule Euroopas. (Singh, 2022, pp. 2–4)

2019. aastast võeti Venemaa vastu järgmised majandussanktsioonide paketid (Euroopa Liidu Nõukogu & Euroopa Ülemkogu, 2024):

- 2019. aastal pikendas ning laiendas Euroopa Komisjon sanktsioone seoses Venemaa ebaseaduslikku annekteerimisega Krimmi ja Sevastopoli vastu. Uus sanktsioonide pakett hakkas kehtima 09. juunil 2019. aastal;
- 23. veebruaril 2022. aastal kinnitas ja esitas Euroopa Nõukogu esimese Venemaa-vastaste sanktsioonide paketi, mille põhjuseks oli Venemaa poolt Donetski ja Luhanski oblastite iseseisvaks tunnistamine;

- 25. veebruaril 2022. aastal ilmus teine sanktsioonide pakett Venemaa vastu, mis oli suunatud Venemaa poliitikutele ning hõlmas finants-, energeetika-, transpordi- ja tehnoloogia sektorit ning viisapoliitikat;
- 28. veebruaril 2022. aastal ilmus kolmas sanktsioonide pakett, mis hõlmas keeldu pangatehingute tegemisel Euroopa Liidu ja Venemaa vahel;
- 16. märtsil 2022. aastal ilmus neljas sanktsioonide pakett, mis oli suunatud ekspordile, kuhu lisati piiranguid kaubanduspiirangud raua ja terase, kahesuguse kasutusega kaupadega ning luksuskaupade suhtes;
- 8. aprillil 2022. aastal ilmus viies sanktsioonide pakett, mis oli suunatud impordile ja sisaldas keeldu importida kivisütt, fossiilkütuseid, puitu, tsementi, mereande ja kanget alkoholi, Venemaa laevade ning maanteeveo ettevõtjate sisenemise keeldu jm;
- 3. juunil 2022. aastal ilmus kuues sanktsioonide pakett, kuhu oli lisatud naftat ja sisaldavate ja rafineeritud naftatoodete impordikeeld;
- 21. juulil 2022. aastal ilmus seitsmes sanktsioonide pakett, mis sisaldas impordikeeldu Venemaalt pärit kullale;
- 6. oktoobril 2022. aastal hakkas kehtima kaheksas sanktsioonide pakett, kuhu oli lisatud kaupade nimekiri, mis võivad aidata kaasa Venemaa sõjalises tegevuses.
- 16. detsembril 2022. aastal hakkas kehtima üheksas sanktsioonide pakett, mis sisaldas droonimootorite, kahesuguse kasutusega kaupade ja tehnoloogia ekspordikeeldu.
- 25. veebruaril 2023. aastal hakkas kehtima kümnes sanktsioonide pakett, kuhu oli lisatud asfaldi ja sünteetilise kautšuki impordikeeld, elutähtsa tehnoloogia ja tööstuskaupade ekspordikeeld.
- 23. juuni 2023. aastal hakkas kehtima üheteistkümmes sanktsioonide pakett, kuhu olid lisatud tugevdada koostööd teiste riikidega, et takistatada sanktsioonide rikkumist, kaupade ja tehnoloogiate transiidi keeld läbi Venemaa ja ekspordipiirangute karmistamine.
- 18. detsembril 2023. aastal hakkas kehtima kaheteistkümmes sanktsioonide pakett, kuhu olid lisatud teemantide impordikeeld, teatavate kaupade reekspordikeeld, teiste riikidega koostöö laiendamine, kahese kasutusega kaupade ekspordipiirangute karmistamine, täiendavad piirangud impordile ja veeldatud propaani impordikeeld.

Sanktsioonide elluviimine peab mõjutama seda riiki, kelle suhtes sanktsioonid kehtivad. Majandussanktsioonid kehtivad juba üks aasta ja kümme kuud ning nende mõjust nii Venemaale kui ka Euroopa Liidule on tehtud mitu uuringut. Majandussanktsioonide mõju on

nii positiivne kui ka negatiivne. Viimased uuringud näitavad, et sanktsioonide mõju Venemaale on väike. Uurijad väidavad, et sanktsioonid vastupidi võivad mõjutada rohkem neid riike, kes neid kinnitas ning on suured eksportijad Venemaale, ehk Euroopa Liitu ja Suurbritanniat. (Syropoulos, 2023, pp. 12–13)

Simola (2023, pp. 6–7) toob välja, et sanktsioonid mõjutavad otseselt väliskaubandust. Probleemid tekivad siis, kui toimub kauba ostmine ehk pangatehingute ajal ning kauba liikumine riikide vahel. Sanktsioonide mõju suurus sõltub sanktsioonide rangusest. Uuringud näitavad, et väliskaubanduse piirangutega langeb kahepoolne kaubandus 80–90% võrra. Negatiivne sanktsioonide mõju on väliskaubanduses suur siis, kui need kehtivad rohkem kui 11 aastat. Niisuguste kauaaegsete piirangute pärast langeb väliskaubandus 58% võrra, võrreldes nende riikidega, kes on sanktsiooniohu all. Pärast sanktsioonide lõppemist taastub riigi kaubandus aeglaselt. Väliskaubanduse täielik taastumine kestab umbes kaheksa või üheksa aastat.

Sanktsioonide efektiivsuse analüüsimiseks vaadatakse riikide kaubandust, investeringuid ning SKP-d ehk sisemajanduse koguprodukti, mille suhtes kehtestatakse majandussanktsioonid. Uuringute tulemused sanktsioonide efektiivsuse osas on nii positiivsed kui ka negatiivsed, mõned tulemused näitavad, et sanktsioonid toovad efektiivsuse ehk nende mõju sanktsioneeritud riigile on suur. Mõned uuringud vastupidi, näitavad, et sanktsioonide efektiivsus on madal ehk sanktsioonid ei mõjuta seda riiki, kelle suhtes sanktsioonid kehtivad. (Gaur *et al.*, 2023, p. 1392)

Ráczy jt (2023, p. 53) toovad oma uuringutes välja, et majandussanktsioonide efektiivsuse hindamiseks kasutatakse ka valuuta muutust. Majandussanktsioonid on osaliselt suunatud ka riigi valuutareservide ja riigi rahvusvahelise laenuuru poole, mis mõjutavad valuuta muutust. Venemaa rubla kurss väheneb iga majandussanktsiooni paketiga, aga aja jooksul see taastub ehk rubla kurss jälle tõuseb. Majandussanktsioonid mõjutavad nii eksporti kui ka importi. Uurijad väidavad, et majandussanktsioonid, mis kehtivad impordis, tõstavad rubla kurssi, aga need majandussanktsioonid, mis kehtivad ekspordis, vastupidi vähendavad rubla kurssi.

Gaur jt (2023, pp. 1392–1393) väidavad, et Venemaa ettevõtted, kes tegelevad väliskaubandusega, kohanevad aja jooksul sanktsioonide ja piirangutega. 2014. aastal kehtestasid Ameerika Ühendriigid ja Euroopa Liit esimese sanktsiooni paketi Venemaa vastu, mis tõi takistusi Venemaa ettevõtetele, kes tegelesid väliskaubandusega. Venemaa ettevõtted

hakkasid kasutama erinevaid strateegiaid, et vältida sanktsioonipiiranguid. Strateegiate eesmärk oli tarneahelate adapteerimine piirangute alla ning tütarettevõtete restruktureerimine. Uuringud näitavad, et sanktsioonide mõju Venemaa ettevõtetele muutub ajaga. Mõju on alguses tugevam, sest tootlus langeb, aga ajaga see taastub. Uuringud, mis on tehtud pärast 2022. aastat, kui Venemaa alustas sõda Ukraina vastu, näitavad, et Venemaa ettevõtted endiselt harjuvad sanktsioonidega ja kasutavad erinevaid strateegiaid, et vähendada sanktsioonide mõju väliskaubandusele.

Disney (2023) kirjutab, et majandussanktsioonid mõjutavad kauba väärtust. Sanktsioonide levikuga kaasnevad kaupade impordi ja ekspordi piirangud või sulgemine, mis põhjustab salakauba liikumist. Impordi ja ekspordi sulgemisega kaasnevad probleemid ettevõtjatele, kes tegelevad rahvusvaheliste kaubavedudega. Kauba liikumise piirangud toovad kaasa lisakulud uute tarnijate leidmisel ja tarneahelate loomisel. Tarnijate asendamine on kallisk või nende kvaliteet on halvem.

Majandussanktsioonid, mis kehtivad impordile, toovad kaasa tootlikkuse puudust. Tootlikkuse puudus on seotud materjalide, ressursside ja tehnoloogia defitsiidiga. 2022. aasta esimese poole jooksul langes Venemaa import kuni 50%. Majandussanktsioonid puudutavad ka neid riike, mis ei allu majandussanktsioonidele. Venemaa on suur eksportija mõnede riikide jaoks, aga samas on Venemaa nende riikide jaoks ka suur importija. Majandussanktsioonid on efektiivsed impordi suunas, kuna takistavad Venemaa juurdepääsu vajalikke ressursside, materjalide ja tehnoloogiate juurde. Efektiivsus on väga hästi nähtav Venemaa auto- ja relvatööstuses. (Rácz *et al.*, 2023, pp. 53–54)

Venemaa jaoks peamine sissetulekuallikas on toorainete eksport. Energiasektori eksport annab Venemaale 60% sissetulekut. Majandussanktsioonid, mis on suunatud, aga ei ole kinnitatud energiasektorile, ei mõjutanud Venemaa sissetulekut. Vastupidi, need piirangud, mille kehtestas Euroopa Liit, andsid Venemaale võimaluse leida uusi kliente. Venemaa on maailma suurim gaasiekspordija ja maailma teine naftaekspordija ning majandussanktsioonid, mis kehtestati nafta ja gaasi ekspordile, mõjutasid Venemaa sissetulekut ainult 18%. Niisugune väike mõju on seotud kõrgemate hindadega maailmaturul. Majandussanktsioonid, mis olid suunatud söele, on efektiivsed, kuna Venemaa ei saanud leida uusi kliente, kes võiksid asendada Euroopa Liitu. (Rácz *et al.*, 2023, p. 54)

1.3 Välistegurite mõju salakauba liikumisele

Alapeatükis antakse ülevaade välistegurite mõjust salakauba liikumisele – salakauba olemus, salakaubaveo tõkestamine ja salakaubaveo erisused koroonaviiruse ja sanktsioonide ajal Narva maantee piiripunkti näitel.

Salakaubandus on teiste sõnadega kauba ebaseaduslik sisse-ja väljavedu. Salakauba leviku põhjuseks on rahalise kasumi saamine. Salakauba alla kuuluvad kaubad, mida on keelatud sisse ja/või välja viia, ning erilubadega kaubad, millel puuduvad sisse ja/või väljaviimise load. 2022. aastani kõige rohkem toodi üle piiri aktsiisikaupu ehk alkoholi, tubakatooteid, kütust ja narkootikume. 2022. aastast keelatud ja erilubadega kaupade nimekiri laienes, seoses sanktsioonidega Venemaa vastu (Maksu- ja Tolliamet, 2023).

Salakauba leviku põhjused on sotsiaalmajanduslikud faktorid, mille alla kuuluvad (Вавилов, 2014, pp. 3–4):

- langus ja muudatused rahvusvahelises kaubanduses;
- tööstuse langus;
- majanduse ja investeringute piirangud;
- maksud (tollimaks, käibemaks, aktsiisimaks), mida tasuvad nii juriidilised kui ka füüsilised isikud piiriületamisel;
- vaesus, mis põhjustab kuritegevust.

Gallien jt (2021, pp. 80–81) väidavad, et salakauba liikumist võib teiste sõnadega kirjeldada kui riigipiiride ebapiisavat finantseerimist. Riikide ebapiisav finantseerimine piiridesse põhjustab seda, et riik ei suuda osaliselt täita seadusi, et peatada ebaseadusliku kaubanduse levikut. Grupeeritud, kes tegelevad salakaubandusega, asuvad piirialadel, peamiselt piirilinnades, et leida võimalikult palju võimalusi tegeleda salakaubandusega.

World Customs Organizations (2023, pp. 88–90) tõi välja, et grupeeringud, kes tegelevad salakaubandusega aktiivselt, kasutavad suhtlemiseks interneti. Digitaalne keskkond pakub neile lihtsat ja pidevat juurdepääsu, samuti anonüümsust, kiiret ühendust ja madalaid kulusid. Internet on kättesaadav lakkamatult. Seadme ja stabiilse internetiühenduse olemasolul on mitmesugused teenused kasutamiseks saadaval ja tasuta. Tänu erinevatele mugavatele platvormidele ja rakendustele on tehingute vaatamine ja sooritamine lihtsam kui kunagi varem.

Võrgu kaudu on lihtne luua kiireid ühendusi teiste kurjategijatega üle maailma, laiendada nende võrku ja rahvusvahelist koostööd ning meelitada uusi kliente.

Kõige sagedasem viis salakauba vedamiseks on postisaadetised, moodustades 78% konfiskeeritud kaupadest. Peamiseks kaupade postisaadetiste lähtepunktiks on Aasia Vaikse ookeani piirkond ning peamised sihtkohad on Ameerika ja Euroopa. 2022. aastal enim konfiskeeritud kaupade hulka kuulusid võltsitud tarvikud ja rõivad. Konfiskeeritud narkootikumidest suurima kategooria moodustasid närvisüsteemi mõjutavad ained. Kõige levinumaks ravimite salakaubaveo meetodiks olid väiksemad postisaadetised. Väikesed saadetised olid kõige sagedasem viis ebaseadusliku ravimikaubanduse varjamiseks, moodustades seega 64% kõigist konfiskeeritud kaupadest ja 4% kõigist ebaseaduslikest tehingutest. (World Customs Organizations, 2023, pp. 12–13)

Salakaubandus kuulub ebaseadusliku kaubanduse alla. Ebaseaduslik kaubandus on ebaseaduslik tegevus, mille eesmärk on tulu saamine vältides maksude maksmist, võltsitud dokumentide tegemine ja salakauba müümine või ostmine. (Wallace *et al.*, 2013) Ebaseaduslik kaubandus põhjustab nõudluse suurust kaubale, sest ühelt poolt müüakse ebaseaduslikku kaupa väiksema summa eest, võrreldes legaalse kaubaga, ja teiselt poolt müüakse kaupu, millega on täielikult keelatud kaubelda. Kolmandik maailma kauba ekspordist müüakse ebaseaduslikult. (Remeikiene *et al.*, 2022, pp. 199–201)

Reisijate ja kaubavoogude liikumine on üks võtmepõhjust, kuidas ebaseaduslik kaubandus saab mõjutada seaduslikku kaubandust. Need voogude liikumised pakuvad ebaseaduslikele kaubandusvõrkudele võimalusi oma tegevust varjata või neid ühendada seaduslike tarneahelatega, luues seeläbi keerukaid väljakutseid õiguskaitseorganitele ja piirikontrollile. Lisaks võib ebaseadusliku kaubanduse levik mõjutada ka seaduslike kaubavoogude usaldusväarsust ja turvalisust, sundides riike ja ettevõtteid rakendama lisameetmeid ebaseadusliku tegevuse tõkestamiseks ja piiramiseks. (World Customs Organizations, 2023, pp. 17–21)

Kaupade sisse- ja väljaveo keelamise või piiramise eesmärk on kaitsta ühiskonna turvalisust, keskkonna, majanduse, inimeste ja loomade elu ja tervist. Keelatud kauba üle piiri toimetamine on keelatud ning eriluba nõutava kauba jaoks on vajalik sertifikaat, tegevusluba, eriluba, mida väljastab ministeerium või amet, mille pädevusse kuulub piirangutega kaup. (Maksu- ja Tolliamet, 2023)

Keelatud kaupade nimekiri, mida ei mõjuta ükski välistegur, on põhjalik ja hõlmab mitmeid valdkondi. Selle loendi hulka kuuluvad külm-, tuli- ja elektrišokirelved ning nende laskemoon, mida on keelatud kasutada tsiviilkäibes. Samuti on keelatud narkootikumid ja narkootikumide lähteained. Lisaks sisaldab see loetelu alaealiste pornograafilisi ja erootilisi materjale. Ohustatud võõrliigid, mis võivad kahjustada looduslikku tasakaalu, on samuti selles nimekirjas. Keelatud on kiirgusohtlikud ja radioaktiivsed esemed, mis võivad põhjustada tõsiseid terviseprobleeme ja keskkonnakahjustusi. Lõhkeained ja pürotehnilised tooted on veel üks keelatud kaubagrupp, kuna nende kontrollimatu levik võib ohustada avalikku ohutust. Lisaks on nimekirjas ka embargod ja sanktsioonid, mis on kehtestatud teatud riikide või piirkondade suhtes ning mida tuleb rangelt järgida vastavalt rahvusvahelistele õigusnormidele ja kokkulepetele. (Maksu- ja Tolliamet, 2023a)

Enne Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamist kehtisid piirangud mitmesugustele kaupadele. Nende hulka kuulusid aktsiisikaubad, nagu tubakatooted, alkohol ja mootorikütus; väetised ja taimekaitsevahendid; sularaha; toiduained; taimed ja taimset päritolu tooted; ohustatud loomade ja taimede liigid; tulirelved (sealhulgas jahirelved) ja laskemoon; lemmikloomad; ravimid; kultuuriväärtused ning strateegilised kaubad. (Maksu- ja Tolliamet, 2023b)

Alates 10.07.2022 on keelatud kaupade nimekirja lisatud sanktsioonide alla kuuluv kaup. Keelatud importkaupade nimekiri on kirjeldatud Euroopa Nõukogu määruse 833/2014 artikli 3i XXI lisas ning keelatud eksportkaupade nimekiri artikli 3h XVIII lisas ja artiklis 5i. (Maksu- ja Tolliamet, 2023c)

Uuendatud keeldude ja piirangutega kaupade nimekiri, mis kehtib nii juriidiliste kui ka füüsiliste isikute puhul, käsitleb mitmeid olulisi valdkondi. Sellesse hulka kuuluvad tehnoloogia, sealhulgas spetsialiseeritud kaubad ja tehnoloogiad nafta rafineerimiseks ning energiatööstuse seadmed, tehnoloogiad ja teenused. Lisaks on keelatud kindlaks määratud masinate liigid ja transpordivahendid ning kosmose- ja lennutööstuse tehnoloogiad ja kaubad. Samuti hõlmab see luksuskaupu ja strateegilist kaupa ehk kahekordse otstarbega kaupu, mida saab kasutada nii sõjalisel kui ka tsiviilotstarbel. Sõjaväevarustus, sealhulgas tulirelved ja nende osad, on samuti keelatud, nagu ka merenavigatsiooni kaubad ja teatud tüüpi kemikaalid. Lisaks on loetelus Euroopa pangatähed ning muud kaubad, mis võivad anda võimaluse sõjategevuse jätkamiseks. See põhjalik nimekiri näitab selgelt, milliseid kaubagruppe piiratakse ja kuidas need piirangud mõjutavad erinevaid majanduslikke ja strateegilisi valdkondi. (Euroopa Liidu Nõukogu, 2024)

Nimekiri kaupadest, mida ei tohi importida Venemaalt Euroopa Liitu, on mitmekesine ja hõlmab olulisi kaubagruppe. Impordikeeldu alla kuuluvad näiteks toornafta ja rafineeritud naftasaadused, tahked fossiilkütused nagu kivisüsi, samuti raud, teras ja terasetooted ning väärismetallid nagu teemandid ja kuld, näiteks juveeltooted. Lisaks hõlmab see nimekiri ka asfaldi, tsementi, sünteetilist kautšukit, plastiku, puitu ja paberit ning teisi ehitusmaterjale. Piirangute alla kuuluvad ka alkohol, välja arvatud mõned erandid, näiteks kange alkohol; mereannid, nagu kaaviar; tubakatooted, välja arvatud mõned erandid, näiteks e-sigareti vedelikud; kosmeetikatooted. See põhjalik loetelu kajastab selgelt kaubanduspiirangute ulatust ja nende mõju erinevatele sektoritele. (Euroopa Liidu Nõukogu, 2024a)

Kokkuvõtvalt võib väita, et salakaup on keeldude ja piirangutega kaubad, mis kuuluvad ebaseadusliku kaubanduse alla ning mille leviku põhjused on sotsiaalmajanduslikud faktorid ja riigipiiride ebapiisav finantseerimine. Salakaubanduse eesmärk on rahalise kasumi saamine. Sanktsioonide kehtestamisega keelatud ja piirangutega kaupade nimekirjad muutusid ning nimekirjad laienesid. Osa kaupu, mis kuulusid piirangutega kaupade nimekirja, muutusid keelatud kaupadeks. Näiteks kuulusid aktsiisikaubad enne sanktsioonide kehtestamist piirangutega kaupade nimekirja, nüüd aga keelatud kaupade nimekirja. On kaupu, mis varem ei kuulunud ei keelatud ega piirangutega kaupade nimekirjadesse, aga nüüd kuuluvad keelatud kaupade nimekirja, näiteks kosmeetikatooted.

2. VÄLISTEGURITE MÕJU SALAKAUBALE

2.1. Uuringu meetodika, protsess ja valim

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks ja püstitatud uurimisprobleemi küsimustele vastuse saamiseks kasutab autor kombineeritud uurimismeetodit. Lõputöö uurimisprobleemi küsimus on, milliseid muutusi on kaasa toonud koroonaviirus ja sanktsioonid salakauba liikumisele läbi Narva maantee piiripunkti aastatel 2019–2023.

Kombineeritud uurimismeetod koosneb nii kvalitatiivsest kui ka kvantitatiivsest uurimismeetoditest (Õunapuu, 2014, lk 25). Gruszczyński (2022, p. 18) toob välja, et kvantitatiivset meetodit kasutatakse uuringutes olulise meetodilise valikuna andmete rohkuse korral ning see meetod tagab küsitluste tulemuste uurimisel rangema lähenemisviisi. Kvantitatiivse uurimismeetodina kasutati lõputöös ankeetküsitlust. Kvalitatiivset uurimismeetodit kasutatakse uuringutes sisu- ja temaatilise andmete analüüsi jaoks, kus andmete kogumiseks kasutatakse intervjuusid (Tai *et al.*, 2012, p. 191). Intervjuud jagunevad kolmeks rühmaks: struktureeritud, poolstruktureeritud ja struktureerimata intervjuud (Virkus, 2016). Kvalitatiivse uurimismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu on meetod, mis kombineerib nii struktureeritud kui ka avatud küsimusi. Selle käigus on küsimuste loetelu ette antud, kuid intervjuu läbiviimise ajal võib läbiviija küsimusi kohandada vastavalt vestluse käigule ja täpsustada või süvendada vastuseid. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab rohkem paindlikkust ja sügavamalt arutelu kui täielikult struktureeritud intervjuu. (Lepik *et al.*, 2014)

Andmekogumismeetoditena kasutati avatud ja valikvastustega ankeetküsitlust, mis oli suunatud Narva maantee piiripunkti ametnikutele ning poolstruktureeritud intervjuud Maksu- ja Tolliameti ametnikega. Ankeetküsitlus ning intervjuud on teema valdkonna uurimiseks ja analüüsimiseks sobilikumad. Oluline on koguda vastuseid nii ankeetküsitlustest, mis olid suunatud tolliametnikele, kui ka intervjuudest, mis olid suunatud vahetusevanemale, juhtivtollinspektorile ja arenduseksperdile, et saavutada püstitatud lõputöö eesmärk.

Küsitluste ja intervjuude peamine eesmärk oli välja selgitada, kuidas mõjutasid koroonaviirus ja sanktsioonid salakauba liikumist, kas salakauba levik kasvas või langes. Teiseks eesmärgiks oli välja selgitada, kas salakauba nimekiri laienes, muutus, vähenes koroonaviiruse ja

sanktsioonide leviku tõttu. Lõppeesmärk oli välja selgitada, milliste kaubaveo reegleid koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtimise perioodidel kõige rohkem rikuti.

Ankeetküsitlus (vt lisa 1) viidi läbi keskkonnas Google Forms ja küsitlus oli eesti keeles. Osalejad vastasid arvutis. Ankeetküsimused olid struktureeritud ja struktureerimata. Struktureeritud küsimused olid valikvastustega küsimused, kus osalejad pidid valima vastuste pakutavate vastuste hulgast lähtudes enda arvamusest. Struktureerimata küsimustele vastates andsid osalejad püstitatud küsimusele oma sõnastatud vastuse. (Virkus, 2016) Küsimustikule vastamine oli anonüümne ja osavõtt oli vabatahtlik.

Intervjuud (vt lisa 2) viidi läbi kolme ametnikuga, kes töötavad Maksu- ja Tolliametis. Esialgul pidid intervjuudel osalema ainult vahetusevanemad, kuid kolm neljast keeldusid intervjuudest. Seetõttu tuli sihtrühma laiendada, fookusgrupis pidid olema ametnikud, kes on kokku puutunud nii koroonaviiruse kui ka sanktsioonide kehtestamise piirangutega Narva maantee piiripunktis. Fookusgrupiks valiti järgmised ametnikud: vahetusevanem, juhtivtollinspektor ja arendusekspert. Kõik kolm ametnikku osalesid intervjuudel. Andmete saamiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mille põhjuseks oli soov saada sügavamalt arusaamist uuritavast teemast, võimaldades samal ajal vastajatel oma mõtteid ja kogemusi vabalt väljendada.

Andmete analüüsimeetodina kasutati nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivse meetodi kasutamisel analüüsiti ankeetküsitluse vastuseid, kus iga vastus muudeti numbriliseks väärtuseks. See võimaldas koguda andmeid suures mahus ja neid statistiliselt analüüsida. Statistilise analüüsi meetodina kasutati kirjeldavat statistikat. (Õunapuu, 2014, lk 184) Kirjeldava statistika analüüsi meetodi kasutati olemasolevate andmete kirjeldamiseks ja andmete kokkuvõtete tegemiseks. Selle eesmärk oli anda ülevaade andmetest, mida on kogutud vaatluste või uuringute käigus. Saadud andmeid uurimise ajal resumeeriti ja kirjeldati. (Aedma, 2017) Kirjeldava statistika analüüsi jaoks kasutati tabelleid ja diagramme (Osula, 2018). Kvalitatiivse meetodi kasutamisel analüüsis autor intervjuudele antud vastuseid ja vastused kodeeriti. Kodeerimise käigus oli tekst jaotatud lõikudeks, mida oli vaja põhjalikult lugeda, et leida varjatud sügavamaid tähendusi ning märgistada olulisi lauseid ja sõnu, millele määrati koode. Kodeerimine aitas struktureerida andmeid ja leida ühiseid jooni, mis omakorda võimaldas teha järeldusi. (Kalmus *et al.*, 2015)

Kvalitatiivse ja kvantitatiivsete uurimisanalüüside valimiks oli eesmärgistatud valim. Eesmärgistatud valim on kasulik kvalitatiivses uuringus, aitades keskenduda konkreetse

osalejate ehk Maksu- ja Tolliameti ametnike kogemustele ja teadmistele. Kvantitatiivne uuringuosa aitas koguda andmeid lõputöö eesmärgi saavutamiseks. (Teddlie *et al.*, 2007, pp. 77–83) Ankeetküsitlus saadeti Narva maantee piiripunkti ametnikutele ning kolme ametnikuga viidi läbi intervjuud otse ja veebi vahendusel.

2.2. Küsitluse ja intervjuu tulemused

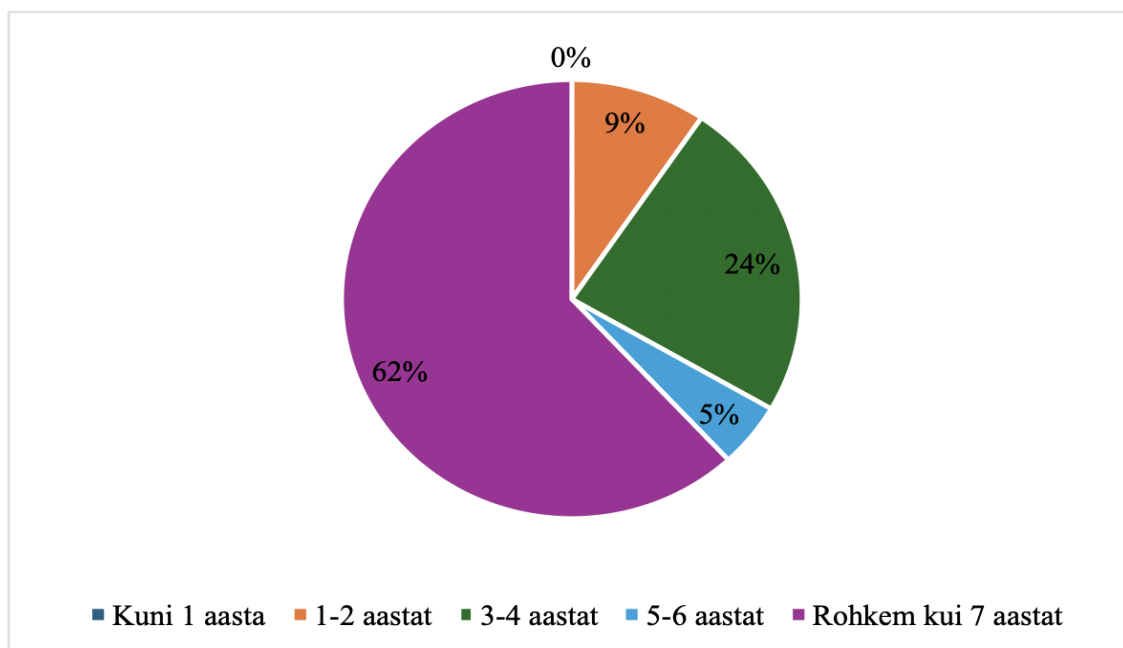
Antud alapeatükis analüüsiti küsitluse ja intervjuu tulemusi seoses koroonaviiruse ja sanktsioonide mõjuga salakauba liikumisele. Küsitluses ja intervjuudel osalesid Maksu- ja Tolliameti ametnikud.

Kakskümmend üks ametnikku vastasid ankeetküsimustikule ning kolm ametnikku osalesid intervjuudel. Kokku osales nii ankeetküsitluses kui ka intervjuudel kakskümmend neli inimest, kes töötavad Maksu- ja Tolliametis ning puutusid kokku piirangutega, mis mõjutavad salakauba liikumist.

2.2.1 Ankeetküsitluse vastuste analüüs

Ankeetküsitlus koostati Google Forms abil ning koosnes 10 küsimusest, millest 3 olid avatud ja 7 valikvastustega. Küsitlus jaotus kolmeks osaks, kus üks osa oli suunatud koroonaviiruse mõjule, teine sanktsioonide mõjule ning kolmas koosnes nii koroonaviiruse kui ka sanktsioonide mõjudele. Analüüsid avatud küsitluse vastusi koostati 3 kategooriat (tabel 1), mis asuvad käesolevas töös lk 25.

21.02.24 saadeti küsitlus Narva maantee piiripunkti tollipunktijuhatajale e-postiga. Küsimustikule saadi 21 vastust ehk 39,62% vastanute koguarvust. Esimene küsimus oli sissejuhatav „Kui pikk on Teie tööstaaž Narva maantee piiripunktis?“, kus oli viis vastust. Analüüsis kasutati vaid nende 19 vastanu vastuseid (90%), kelle tööstaaž oli rohkem kui kaks aastat. 2 vastajat (10%) vastasid, et nende tööstaaž on üks kuni kaks aastat. Neid vastuseid koroonaviiruse mõju analüüsi jaoks ei kasutatud, kuid sanktsioonide mõju analüüsis võeti neid vastuseid arvesse.

Joonis 2. Narva maantee piiripunkti ametnike tööstaaz (autori koostatud)

Teine küsimus selgitas välja, kui paljud ametnikest on kokku puutunud koroonaviiruse piirangutega. Antud küsimusele oli kaks vastust „jah“ või „ei“. 19 ametnikku vastasid „jah“, et on kokku puutunud koroonaviiruse piirangutega, ning 2 ametnikku vastasid eitavalt ehk kokkupuudet koroonaviiruse piirangutega ei olnud.

Kolmandas küsimuses analüüsis autor koroonaviiruse mõju tollitööle ning tollivormistusele, kus oli kaks valikvastust „suurenes“ või „vähenes“. Vastajate arv kolmandale küsimusele oli kokku 20. 85% ametnikest vastasid, et koroonaviiruse perioodil tollitöö ja tollivormistuse koormus vähenes, ning 15% vastajatest vastasid, et koroonaviiruse perioodil tollitöö ja tollivormistuse koormus vastupidi suurenes.

Neljas küsimus oli „Kas salakauba liikumine vähenes või suurenes koroonaviiruse perioodil?“, millele vastasid kokku 19 ametnikku. Ametnikest 18 (95%) vastasid, et salakauba liikumine vähenes koroonaviiruse perioodil, ning 1 (5%) vastas, et salakauba liikumine suurenes koroonaviiruse perioodil.

Küsimus „Kas sanktsioonid on kaasa toonud muudatusi tollivormistuses ning tollitöös?“ vastasid kõik 21 ametnikku, et sanktsioonide kehtestamine on kaasa toonud muudatusi tollivormistuses ja tollitöös.

Tabel 1. Avatud küsitluse vastuste kategoriseerimine (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Salakauba vähenemise põhjused koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Liikumispiirangud Kood 2. Koroonaviiruse tõendite puudus Kood 3. Suletud piir füüsiliste isikute jaoks
Kategooria 2. Salakauba liikumine koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Aktsiisikaup Kood 2. Deklareerimata kaup Kood 3. Veoautod Kood 4. Puittooted
Kategooria 3. Salakauba liikumine sanktsioonide perioodil	Kood 1. Luksuskaup Kood 2. Euroopa Liidu pangatähed Kood 3. Sanktsioneeritud kaup Kood 4. Kahe kasutusega kaup

Esimeses avatud küsimuses uuris autor põhjusi, miks salakauba liikumine vähenes koroonaviiruse perioodil. 12 ametnikku 17-st arvasid, et üheks põhjuseks oli liikumispiirangud, mis mõjutasid piiriületamist (kood 1). Kolm ametnikku vastas, et koroonaviiruse testimise või vaksineerimistõendite puudus piiriületajatel takistas salakauba liikumist (kood 2). Samas tõid kaks vastajat välja, et piiri kinnipanemine füüsiliste isikute jaoks mõjutas salakauba liikumist koroonaviiruse perioodil (kood 3).

Järgmises avatud küsimuses uuris autor, milliseid keelatud ja erilubadega kaupu üritati koroonaviiruse perioodil kõige rohkem üle piiri ebaseaduslikult toimetada. 15 ametnikku 17-st vastasid, et kõige rohkem üritati Venemaalt Eestisse toimetada aktsiisikaupu, nagu sigaretid, alkohol (kood 1). 15 vastajast 4 vastasid, et ka deklareerimata kaupu üritati nii sisse kui ka välja viia, näideteks olid riided, raamatud ja ehitusmaterjalid (kood 2). Neli ametnikku kirjutasid järgmist seoses ebaseadusliku kaupade üle piiri toimetamisega koroonaviiruse perioodil: *“Liiklus toimus koroonaviiruse perioodil ainult veoautode terminalis“* ja *“Veojuhid hakkasid tegelema salakauba viimisega”* (kood 3). Kaks ametnikku arvasid, et populaarseim kaup, mida prooviti üle piiri toimetada koroonaviiruse perioodil, olid puittooted, millele puudusid load sissetoomiseks (kood 4).

Viimases avatud küsimuses uuris autor, milliseid keelatud ja piirangutega kaupu üritati kõige rohkem üle piiri toimetada sanktsioonide kehtestamise perioodil. Kokku vastas antud küsimusele 21 ametnikku. 15 ametnikku vastas, et kõige rohkem prooviti üle piiri välja viia

Venemaale luksuskaupu. Luksuskaubad on kirjas kaupade nimekirjas, mis on kirjas Euroopa Nõukogu määruse 833/2014 3h XVIII lisas (Euroopa Liidu Teataja, 2024). Mõned näited, mida tõid välja vastajad luksuskauba nimekirjast, on elektroonika, autovaruosad, mootoriõli, riided (kood 1). 15 vastajat 21-st arvasid, et Euroopa Liidu pangatähed on ka üks populaarsematest kaupadest, mida üritati üle piiri Venemaale toimetada (kood 2). Sanktsioonide kehtestamisega Venemaale on keelatud eksportida Euroopa Liidu pangatähti, nagu on kirjas Euroopa Nõukogu määruse 833/2014 5i artiklis (Euroopa Liidu Teataja, 2024a). 10 ametnikku kirjutasid, et üle piiri prooviti toimetada sanktsioneeritud kaupu. Üks näide, mida tõi välja vastaja: „Sanktsioneeritud kaup - import: puittooted, aktsiisikaup; eksport: erinevad seadmed ja sõidukid“ (kood 3). 5 ametnikku vastasid, et peale luksuskaupade ja pangatähtede prooviti välja viia kahese kasutusega kaupu ehk strateegilist kaupa (kood 4). Strateegiline kaup ei ole keelatud, vaid kuulub erilubade kaupade hulka (Maksu- ja Tolliamet, 2024). Sanktsioonide kehtestamisega hakkas strateegiline kaup kuuluma keelatud kaupade nimekirja (vt käesolev töö lk 19).

10. küsimuses uuris autor, mis välisteguritest on rohkem mõjutanud salakauba liikumist. Selgus, et kõik 21 ametnikku arvasid, et sanktsioonide kehtestamine mõjutas salakauba liikumist rohkem, võrreldes koroonaviirusega.

Küsitluse vastuste kokkuvõtteks selgus, et 85% ehk 17 ametnikku tõid välja, et koroonaviiruse piirangute kehtestamisega tollitöö ja tollivormistuse koormus vähenes. 18 ametnikku märkasid, et salakauba liikumine vähenes koroonaviiruse perioodil. Neli ametnikku vastasid, et koroonaviiruse perioodil toimus liikumine ainult läbi veoautode terminali ning veojuhid hakkasid tegelema ebaseadusliku kaupade toimetamisega üle piiri. 15 ametnikku tõid välja, et kõige populaarsemaks salakaubaks koroonaviiruse perioodil oli aktsiisikaubad, nagu alkohol ja sigaretid. Sanktsioonide kehtestamisega kõik 21 ametnikku vastasid, et sanktsioonid on kaasa toonud muudatusi tollitöös ja tollivormistuses. Sanktsioonide kehtestamisega keelatud ja erilubadega kaupade nimekiri laines ning kõige populaarsemad kaubad, mida üritati üle piiri toimetada, olid luksuskaup, raha, sanktsioneeritud kaubad ja kahe kasutusega kaubad. Võrreldes kahte välistegurit arvasid kõik 21 ametnikku, et sanktsioonide kehtestamine mõjutas salakauba liikumist rohkem kui koroonaviirus.

2.2.2. Intervjuu vastuste analüüs

Andmete saamiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud, mis koosnesid 10 ettevalmistatud küsimusest ning 3 lisaküsimusest, mis tekkisid intervjuu ajal. Intervjuu küsimused olid jaotatud kolmeks osaks: esimene osa oli pühendatud koroonaviiruse mõjule, teine oli seotud sanktsioonide kehtestamisega ja kolmas oli seotud nii koroonaviirusega kui ka sanktsioonidega. Intervjuudes osalesid 3 ametnikku, kes töötavad Maksu- ja Tolliametis ning on kokku puutunud nii koroonaviiruse kui ka sanktsioonide piirangutega.

Tabel 2. Lõputöö uurimisküsimuste ja intervjuu küsimuste seos (autori koostatud)

Uurmisküsimus	Intervjuu küsimused
Kuidas mõjutas salakauba liikumist koroonaviirus?	<ul style="list-style-type: none">• Kuidas mõjutas koroonaviirus tollitööd ja tollivormistust?• Koroonaviiruse perioodil kehtisid piiri ületamise piirangud. Kas piiri ületamise piirangud mõjutasid salakauba liikumist ning kuidas?• Kas salakauba liikumine suurenes või vähenes koroonaviiruse ajal?• Millist keelatud ja piirangutega kaupa üritati kõige rohkem üle piiri toimetada koroonaviiruse perioodil?
Kuidas mõjutavad salakauba liikumist sanktsioonid Venemaa vastu?	<ul style="list-style-type: none">• Kuidas mõjutasid sanktsioonid tollitööd ja tollivormistust?• Kas sanktsioonid mõjutasid piiriületamist ning kuidas?• Millist keelatud kaupa uuendatud keelatud kaupade nimekirjast, mis kehtib seoses sanktsioonide kehtestamisega, üritati kõige rohkem üle piiri toimetada?

Kas salakauba nimekiri muutus koroonaviiruse ja sanktsioonide mõju tõttu?	<ul style="list-style-type: none"> • Milline välistegur mõjutas salakauba liikumist rohkem, kas koroonaviirus või sanktsioonid? • Millise välisteguri perioodil tollitöö ning tollivormistamise koormus oli suurem?
---	---

Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 07.03.2024–25.03.2024, iga intervjuu kestis keskmiselt 19 minutit. Esimene intervjuu oli 21 minutit, teine 18 minutit ning kolmas 19 minutit. Kaks intervjuud toimusid Microsoft Teamsi rakenduses ning üks intervjuu viidi läbi Narva maantee piiripunktis. Enne intervjuu läbiviimist saadeti intervjuueeritavatele kiri, kus autor tutvustas ennast ja intervjuu eesmärki. Intervjuueeritavatele saadeti ühtlasi ettevalmistatud küsimused ja info intervjuu kestuse, läbiviimise võimaluste (kohapeal või Microsoft Teamsi rakenduses) ning anonüümsuse kohta. Intervjuud olid anonüümsed ning anonüümsuse tagamiseks nimed muudeti vastavalt intervjuueeritav 1, intervjuueeritav 2 ja intervjuueeritav 3.

Intervjuud algasid sissejuhatusest ja enesetutvustamisest. Lühidalt tutvustati lõputöö eesmärki ja intervjuu ülesehitust. Enne küsimuste esitamist küsiti veel kord nõusolekut intervjuu läbiviimiseks ning mainiti, et ettevalmistatud küsimustele võib lisanduda veel küsimusi. Intervjuu ajal saadud vastused pandi kohe kirja Wordi dokumenti ning pärast intervjuud vastuseid analüüsiti. Vastuste analüüsi käigus kujunesid välja 6 kategooriat, mis jagunesid kaheks rühmaks. Iga rühma kohta koosati eraldi tabel. Esimene tabel kajastab koroonaviiruse mõju salakauba liikumisele (tabel 3), mis sisaldab kolm kategooriat: 1. Piiriületamine koroonaviiruse perioodil. 2. Tollitöö ja tollivormistus koroonaviiruse perioodil. 3. Salakauba nimekiri koroonaviiruse perioodil. Teine tabel kajastab sanktsioonide mõju salakauba liikumisele (tabel 4), mis jaguneb kolmeks kategooriaks: 1. Piiriületamine Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil. 2. Tollitöö ja tollivormistus Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil. 3. Salakauba nimekiri Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil.

Tabel 3. Koroonaviiruse mõju salakauba liikumisele (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1.	Kood 1. Piiriületamise piirangud Kood 2. Veoautod ja raudtee

Piiriületamine koroonaviiruse perioodil	
Kategooria 2. Tollitöö ja tollivormistus koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Kaubavahetuse langevus Kood 2. Tööaja suurenemine Kood 3. Tõhusam tollikontroll Kood 4. Salakaup
Kategooria 3. Salakauba nimekiri koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Sigaretid ja alkohol Kood 2. Sularaha Kood 3. CE-märgistuseeta kaup Kood 4. Vaktsiinid

Esimese kategooria (vt tabel 3) alla koondati piiriületuse mõju salakaubandusele koroonaviiruse ajal. Esimese kategooria alla kodeeriti 2 koodi.

Intervjuudest selgus üksmeelselt, et piiriületus oli koroonaviiruse pandeemia perioodil märkimisväärselt piiratud (**kood 1**). Üks intervjuueeritav märkis, et piirangud ei olnud absoluutsed, vaid rakendati järk-järgult. Eialgu kehtisid piirangud vaid bussidele, autodele ja jalakäijatele, samas kui veoautode liiklus jätkus tavapäraselt. Hiljem leevenesid piirangud bussidele, autodele ja jalakäijatele, kuid piiri ületada said ainult need, kellel olid esitada vaktsineerimistõendid või koroonaviiruse negatiivne testitulemus. Kõik intervjuueeritavad rõhutasid, et koroonaviiruse ajal toimus liikumine toimus ainult veoautode terminalis ja raudteel (**kood 2**). Kaks intervjuueeritavat tõid esile, et seoses jalakäijate ja sõidukite terminalides kehtinud piirangutega suunati peamine töökoormus veoautode terminali ja raudteele.

Teise kategooria (vt tabel 3) alla koondati tollitöö ja tollivormistuse koroonaviiruse perioodil. Teise kategooria alla kodeeriti 4 koodi.

Küsimusele, kuidas koroonaviirus mõjutas tollitööd ja tollivormistust, millel on oluline roll rahvusvahelises kaubanduses, vastasid kõik intervjuueeritavad, et kaubavahetus vähenes oluliselt seoses kehtestatud karantiinipiirangutega (**kood 1**). Selgus ka, et liikumispriirangud olid veoautodele, kuid nende liikumine vähenes haiguse leviku tõttu, mis mõjutas otsest rahvusvahelist kaubavedu. Tolliprotseduuride aeg ühe veoauto kohta pikenes (**kood 2**). Veoautode juhid pidid täitma tervisedeklaratsioone, mida tolliametnikud kontrollisid põhjalikult, mis omakorda suurendas töökoormust ja pikendas tollivormistust. Lisaks suunati

suurenenud töökoormus tollis peamiselt veoautodele ja kaubarongidele, mis võimaldas tõhusamat kontrolli (**kood 3**). Intervjueeritav 3 märgib: „*Avastused langesid piiriületajate pärast, kuid avastusi ikka olid. Piirangute leevendamisega avastusi tuli rohkem küll, sest piiriületajate arv suurenes, kuid võrreldes enne koroonaviiruse leviku avastusi oli vähe.*“ Küsimusele, kes tegeles salakaubaveoga, vastasid intervjueeritavat 1 ja 2, et algusel olid selle taga peamiselt veoautojuhid, kuid piirangute leevenduses laienes see tegevus ka füüsilistele isikutele, kes suutsid esitada koroonaviiruse negatiivse testitulemuse (**kood 4**).

Kolmanda kategooria (vt tabel 3) alla koondati salakauba nimekiri koroonaviiruse perioodil. Kolmanda kategooria alla kodeeriti 4 koodi.

Kategoorias keskenduti koroonaviiruse mõjule salakauba nimekirjale. Kuigi koroonaviirus piiras füüsiliste isikute piiriületust, jätkus veoautode ja kaubarongide liiklus tavapäraselt, mis võimaldas teatud kaupade salakaubaveo jätkumist. Kõik intervjueeritavad mainisid, et populaarseimad salakaubaesemed koroonaviiruse perioodil olid sigaretid ja alkohol (**kood 1**). Intervjueeritav 3 rõhutas: „*Kauba valik koroonaviiruse perioodil ei muutunud. Kõige rohkem toodi üle piiri sigarette ja alkoholi.*“ Lisaks tõid intervjueeritavad 2 ja 3 välja, et piiride ületamisel liikus salakaubana suures koguses ka sularaha (**kood 2**). Intervjuude käigus tõstatati ka teema kaupadest, millel puudus Euroopa Liidu nõuetele vastav CE-märgistus, mis näitab kauba vastavust tervise-, keskkonna- ja ohutusnõuetele (**kood 3**). Intervjueeritav 2 lisas: „*Venemaalt toodi ka turukaupu. Kaupadel, mis on ostetud turult, tavaliselt puudub CE-märgistus. Ilma CE-märgistuseta kaupa ei saa Venemaalt Eestisse tuua. Eelkõige toodi Venemaalt sisse mänguasju ja elektroonikaseadmeid, mis ei vastanud EL-i turunõuetele.*“ Erilise tähelepanu all olid ka meditsiinilised esemed, eriti vaktsiinid, mille illegaalne piiriületus sai erilise tähtsuse koroonaviiruse leviku tõttu (**kood 4**). Terviseameti väljastatud eriload pandeemia ajal tekitasid olukorra, kus vaktsiinide salakaubavedu Venemaalt sages, kuna nõudlus vaktsiinide järele ületas pakkumist.

Tabel 4. Venemaa vastu kehtestatud sanktsioonide mõju salakauba liikumisele (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1.	Kood 1. Piiriületuse vähenemine Kood 2. Viisade väljastamise piirangud Kood 3. Sõidukite piirangud

Piiriületamine Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil	
Kategooria 2. Tollitöö ja tollivormistus Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil	Kood 1. Tööaja suurenemine Kood 2. Kaubavahetuse langevus Kood 3. Võltsitud dokumendid
Kategooria 3. Salakauba nimekiri Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil	Kood 1. Sularaha Kood 2. Luksuskaup Kood 3. Mootoriõli Kood 4. Autovaruosad Kood 5. Strateegiline kaup

Esimese kategooria (vt tabel 4) alla koondati piiriületuse mõju salakaubandusele Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil. Esimese kategooria alla kodeeriti 3 koodi.

Kõik kolm intervjueeritavat märkisid, et iga uue sanktsioonipaketi kehtestamisega vähenes piiriületamise maht (**kood 1**). Esiteks tõid kõik kolm intervjueeritavat välja, et üheks peamiseks põhjuseks piiriületamise vähenemisel olid viisade väljastamise piirangud (**kood 2**), mis kehtestati teise sanktsioonide paketiga. Intervjueeritav 1 mainis: *"Piiriületamise vähenemine oli seotud sanktsioonidega, sest viisade väljastamise kord muutus. Paljudel juhtudel viisade väljastamist ei toimunud ning mõne aja pärast lõpetati see täielikult. Viisade väljastamise kord mõjutas ka veoautode liikumist."* Teiseks tõid kõik kolm intervjueeritavat välja, et piiriületamine vähenes seoses sanktsioonipakettidega. Alates 22.09.2023 ei tohtinud Vene numbrimärkidega autod piiri ületada (**kood 3**). Kuna Vene numbritega veoautod enam ei saanud ületada piiri, siis ilmusid nende asemele uued vedajad, peamiselt pärit Aasia riikidest, nagu Kasahstan ja Tadžikistan.

Teise kategooria (vt tabel 4) alla koondati tollitöö ja tollivormistus Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil. Teise kategooria alla tekkis 3 koodi.

Piiriületamise maht vähenes, kuid tollitöö ja tollivormistuse koormus suurenes. Kõik kolm intervjueeritavat tõid esile, et sanktsioneeritud kaupade suurenemise arvu tõttu suurenes tollitöö ja tollivormistuse aeg (**kood 1**). Tolliametnikel võttis palju aega kauba koodide ja lepingute kontrollimine, et määrata, kas kaup kuulub sanktsioonide nimekirja alla või mitte. Lisaks hakkasid füüsilised isikud aktiivselt tegelema salakauba vedamisega, mis omakorda

suurendas tollikontrolli aega. Intervjueeritav 2 tõi välja: „*Jalakäijate, sõiduautode ja busside kontrolliaeg suurenes ka. Mõned sanktsioonide piirangud kehtisid ainult juriidiliste isikute suhtes, seega kaup, mis seni liikus veoautodes, hakkas liikuma füüsiliste isikute kaudu, aga mitte nii suures mahus.*“ Iga sanktsioonide pakett sisaldas ka kauba impordi- ja/või ekspordikeeldu, mis mõjutas kaubavahetuse langemist (**kood 2**). Intervjueeritav 2 märkis, et kuigi kaubaliiklus vähenes, suurenes ühe veoauto tollivormistuse aeg. Lisaks suurenes tollitöö ja tollivormistuse koormus seoses võltsitud kaubadokumentide ilmumisega (**kood 3**). Kõik intervjueeritavad mainisid, et võltsitud dokumentidega hakkasid tegelema mitte ainult veoautod, vaid ka tavapärased piiriületajad, mis pikendas tollitöö ja tollivormistuse aega. Intervjueeritav 1 mainis: „*Veoautodest hakati leidma võltsitud dokumente kauba siht- ja/või päritoluriigi kohta. Näiteks need dokumendid, mida esitas juht, näitasid, et kaup liigub Kasahstani, aga tollikontrolli käigus avastati veel dokumendid, kus sihtriik on Venemaa. Niisugused avastused pikendasid tollitöö ja tollivormistuse aega veelgi.*“

Kolmanda kategooria (vt tabel 4) alla koondati salakauba nimekiri Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise perioodil. Kolmanda kategooria alla kodeeriti 5 koodi.

Intervjuude käigus tõid esile kõik kolm intervjueeritavat, et salakauba nimekiri muutus pidevalt pärast sanktsioonide kehtestamist. Intervjueeritav 1 mainis: „*Sanktsioonide kehtestamisega laienes salakauba nimekiri nii impordi kui ka ekspordi suunal. Kaupade nimekiri on väga pikk.*“ Kõik intervjueeritavad tõid esile, et kõige levinumad salakaubad ekspordi suunal on sularaha (**kood 1**), luksuskaup (**kood 2**), mootoriõli (**kood 3**) ja autovaruosad (**kood 4**). Intervjueeritav 3 märkas: „*Kõige rohkem proovitakse eksportida sularaha, luksuskaupu, mootoriõli ja autovaruosi.*“ Lisaks märgati, et strateegilise kauba salakaubavedu suurenes pärast sanktsioonide kehtestamist (**kood 5**). Intervjueeritav 1 lisas: „*Väga palju proovitakse ebaseaduslikult eksportida strateegilisi kaupu. Näiteks GPS navigaatorid, droonid ja muud asjad, mida võib kasutada sõjas.*“

Läbiviidud intervjuude analüüsi põhjal selgus, et koroonaviiruse levik osaliselt takistas salakauba liikumist, sest piirid olid kinni, kuid üle piiri aktiivselt liikusid veoautod. Veoautojuhid hakkasid toimetama salakaupa nii Venemaale kui ka Eestisse. Salakauba nimekiri koroonaviiruse perioodil jäi samaks ehk kõige populaarsemad salakaubad olid sigaretid, alkohol, sularaha ja CE-märgistusega kaup, kuid lisandus ka uus salakaup (vaktsiinid), mis liikus ainult koroonaviiruse perioodil. Sanktsioonide kehtestamisega salakauba nimekiri laines, mis lisas juurde tööd. Ühelt poolt sanktsioonid takistasid salakauba

liikumist, sest sanktsioonide kehtestamine puudutas viisapoliitika režiimi ja Vene numbritega sõidukeid. Teiselt poolt lisandusid vanale keelatud kaupade nimekirjale uued keelatud kaubad.

2.3 Järeldused ja ettepanekud

Alapeatükis tehakse järeldusi ja ettepanekuid lõputöö ankeetküsitluse ja intervjuude analüüsi tulemustest, kuidas mõjutasid koroonaviirus ja sanktsioonid Venemaa vastu salakauba liikumist Narva maantee piiripunktis. Selles alapeatükis analüüsitakse samuti välistegurite mõju piiriületamisele, tollitööle ja tollivormistusele.

Selleks, et saada vastus uurimisprobleemile, keskenduti teooria osas koroonaviiruse ja sanktsioonide olemuse tõlgendamisele, nende mõjule rahvusvahelisele kaubandusele ja tollitööle, salakauba ulatuse takistamise efektiivsusele. Praktilises osas keskenduti Narva maantee piiripunkti tolliametnike seas läbi viidud ankeetküsitlusele ning Maksu- ja Tolliameti ametnike seas läbi viidud intervjuudele.

Esimene uurimisküsimus oli, kuidas mõjutas salakauba liikumist koroonaviirus. Küsimusele vastamiseks kogus autor alapeatükis 1.1 informatsiooni erinevatest allikatest.

Ankeetküsitlustest ja intervjuudest selgus, et haiguse leviku takistamiseks olid piirid kinni pandud ning alguses oli liikumine võimalik ainult veoautode terminalis ja raudteel. Piirangute leevendamisega hakkasid piire ületama ka sõiduautod, bussid ja jalakäijad, kuid piiriületajatel pidi kaasas olema koroonaviiruse negatiivne test või vaksineerimistõend. Ka teoreetilisest osast selgus, et alates 2020. aastast teatasid Euroopa Liidu ja Schengeni alasse kuuluvad riigid eriolukorra väljakuulutamisel koroonaviiruse leviku tõkestamiseks ja võtsid kasutusele eriolukorra meetmed, mis seisnesid piiride kinnipanemises, sisepiiride ajutises kontrollis ja ajutises reisimiskeelus (käesolev töö, lk 7).

Koroonaviiruse piirangud mõjutasid intervjuueritavate hinnangul ka rahvusvahelist kaubandust, mis omakorda muutis tollitöö ja tollivormistuse koormust. Ühelt poolt vähenes tollitöö ja tollivormistuse maht, kuna liikumine toimus veoautode terminalis ja raudteel. Teiselt poolt võttis veoautojuhtide tervisedeklaratsioonide täitmine palju aega, suurendades ühe veoauto vormistamise aega üldiselt. Mõjusid rahvusvahelisele kaubandusele rõhutatakse ka teooria osas, kust selgub, et koroonaviiruse levik põhjustas nii ekspordi kui ka impordi langust (käesolev töö, lk 8). Samuti on teooria osas välja toodud, et rahvusvahelise kauba liikumise

tõrked olid seotud karantiinipiirangutega, mis takistasid tollivormistust, mistõttu tolli töömaht suurenes (käesolev töö, lk 10). Liikumispiirangute tõttu vähenes intervjueeritavate sõnul ühtlasi salakauba liikumise maht, kuid avastusi siiski tehti (käesolev töö, lk 29). Teooria peatükis on samuti mainitud, et koroonaviirusega seotud reisi piirangud vähendasid salakauba liikumist, kuid nenditakse ühtlasi, et see oli lühiajaline ning piirangute leevenemisega salakaubavedu taastus. Põhjuseks oli asjaolu, et kurjategijad kohanesid kiiresti pandeemiapiirangutega ja leidsid oma tegevuse jätkamiseks uusi võimalusi, näiteks posti teel ja erinevate rakenduste kaudu, kus toimus müümine, ostmine ja veo organiseerimine (käesolev töö, lk 8 ja lk 16–17).

Kokkuvõtvalt näitavad need tulemused, et koroonaviiruse perioodil salakauba liikumine vähenes. Salakauba liikumise vähenemine oli seotud kolme põhjustega, mida tõid välja ametnikud: liikumispiirangud, koroonaviiruse testide ja vaksineerimistõendite puudus ning füüsiliste isikute jaoks suletud piir. Koroonaviiruse perioodil salakauba nimekiri eriti ei muutunud, kuid juurde tulid vaktsiinid.

Teine uurimisküsimus oli, kuidas mõjutavad salakauba liikumist sanktsioonid Venemaa vastu.

Intervjuudest selgus, et sanktsioonipakettide tõttu kohaldati piiranguid Venemaa numbrimärkidega sõidukitele ja viisade väljastamisele. Liikumispiirangute tõttu piiriületamise maht vähenes, kuid salakauba liikumine kasvas. Sanktsioonide kehtestamise tõttu suurenes tollitöö ja tollivormistuse maht, kuna keelatud kaupade loetelu oli muutunud. Käesoleva töö lk 15 näitab samas, et sanktsioonide mõju Venemaa väliskaubandusele on ajutine, sest Venemaa ettevõtted kasutavad erinevaid meetodeid väliskaubanduse jätkamiseks. Intervjuudest selgus lisaks, et üheks meetodiks, mida kasutavad Venemaa ettevõtted, on dokumendide võltsimine.

Kokkuvõtvalt näitavad need tulemused, et sanktsioonide kehtestamine on samamoodi mõjutanud piiriületamist nagu koroonaviirus ehk piiriületamise maht langes. Sanktsioonide kehtestamise perioodil keelatud kaupade nimekiri on täiesti muutunud. Intervjuudest selgus, et välja arvatud nende kaupadele, mis olid keelatud koroonaviiruse perioodil, iga sanktsioonide paketi keelatud kaupade nimekiri kasvas.

Kolmas uurimisküsimus oli, kuidas muutus salakauba nimekiri koroonaviiruse ja sanktsioonide mõju tõttu.

Koroonaviiruse levikuga keelatud ja piirangutega kaupade nimekiri intervjueeritavate sõnul eriti ei muutunud, välja arvatud see, et tavapärase salakauba juurde ilmus uus keelatud kaup. Vaktsiinide ebaseaduslik toimetamine üle piiri oli ajutine, põhjuseks oli vaktsiinide ebapiisavus. Sanktsioonide kehtestamisega keelatud ja erilubadega kaupade nimekiri, mis kehtis koroonaviiruse perioodil, laienes. Intervjuudest ja ankeetküsitlustest selgus, et koroonaviiruse perioodil kõige populaarsemad salakaubad olid aktsiisikaubad, deklareerimata kaubad, puittooded, CE-märgistuseeta kaubad, sularaha ja vaktsiinid. Sanktsioonide perioodil kõige populaarsemad salakaubad olid luksuskaubad, Euroopa Liidu pangatähed, sanktsioneeritud kaubad, kahe kasutusega kaubad ehk strateegilised kaubad, mootoriõli ja autovaruosad. Teooria põhjal kuuluvad 2022. aastal enim konfiskeeritud kaupade hulka võltsitud tarvikud ja rõivad ning konfiskeeritud narkootikumidest moodustasid suurima osa närvisüsteemi mõjutavad ained (käesolev töö, lk 16–17).

Läbi viidud uuringu analüüside tulemuste, mis on alapeatükides 2.2.1 ja 2.2.2, selgus, et intervjueeritavad ja ankeetküsitluse vastajad arvavad, et nii koroonaviirus kui ka sanktsioonid Venemaa vastu on mõjutanud salakauba liikumist. Analüüsides kahte välistegurit eraldi tuli välja, et koroonaviiruse ja Venemaa vastu kehtestatud sanktsioonide mõju salakauba liikumisele on erinev, kuid on olemas ka sarnasused.

Teooria, ankeetküsitluse ja intervjuude vastuste analüüsi tulemustest esitab lõputöö autor kaks ettepanekut, kuidas saab vähendada salakauba liikumist, kui on olemas välistegurid, mis mõjutavad ebaseadusliku kaupa toomist.

- Inimeste teadlikkus.

Alates 01.02.2024 on Narva maantee piiripunkt sõidukite piiriületuseks suletud, kuid liinibussid veavad endiselt reisijaid marsruudil Tallinn-Narva ja Ivangorod-Sankt-Peterburg. Bussireisijad ületavad piiri jalgsi. Ettepanek on jagada infovoldikuid bussifirmadele, kes jagavad neid reisijatele, et sõidu ajal saaksid inimesed teada, mida on lubatud ja mida ei ole lubatud kolmandast riigist EL-i toimetada ning mida teha, kui keelatud kaup on juba kaasa võetud.

- Abimaterjalid tolliametnikutele.

Sanktsioonide kehtestamisest alates on keelatud kaupade nimekiri suurenenud. Kõiki kaupu ei ole võimalik meelde jätta. Kuna kaupade nimistu on väga pikk, on teine ettepanek analüüsida,

milliseid keelatud kaupu üritatakse üle piiri toimetada, ning teha nendest kaupadest lühikokkuvõtte, mis koosneb kauba fotost, kauba lühikirjeldusest, kauba koodist ja vormistuse näidisest. See kokkuvõtte tuleks edastada kõikidele piiril töötavatele tolliametnikele ja ka politsei- ja piirivalveametnikele, kes puutuvad kokku keelatud kaupadega.

KOKKUVÕTE

Antud lõputöö keskendub välisteguritele, mis mõjutasid salakauba liikumist Narva maantee piiripunktis aastatel 2019–2023. Välistegurid, mida uuriti lõputöös, olid koroonaviiruse pandeemia ja Venemaa vastu kehtestatud sanktsioonid.

Lõputöö eesmärk oli selgitada välja salakaubaveo erisusi koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtestamise perioodil. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks oli püstitatud neli uurimisülesannet.

Esimene uurimisülesanne: analüüsida koroonaviiruse ja sanktsioonide olemasolu ning nende mõju salakauba liikumisele, kasutades teaduskirjandust ning internetiallikaid. Koroonaviiruse levik avaldas olulist mõju rahvusvahelisele kaubandusele, mõjutades eriti salakauba liikumist, tollitööd ning tollivormistust. Algul takistasid koroonaviiruse piirangud salakauba liikumist, kuna salakauba levik oli sageli seotud turismiga, kuid piirangud olid ajutised ning salakaubavedu taastus kiiresti. Samal ajal suurenes tollitöö ja tollivormistuse koormus ning isegi pärast piirangute leevendamist ei vähenenud see oluliselt. Majandussanktsioonide mõju on mitmetahuline ning see võib olla nii positiivne kui ka negatiivne. Kuigi need võivad mõjutada Venemaa väliskaubandust ja majandust, on mõju Euroopa Liidule ja teistele sanktsioone kehtestanud riikidele samuti oluline. Sanktsioonid võivad häirida kaubandust ja suhteid naaberriikidega ning viia kauba liikumise piiranguteni. Samuti võib sanktsioonide mõju näha valuutakursi muutustes ning eksport- ja impordipiirangutes.

Teine uurimisülesanne: anda ülevaade salakauba nimekirja erinevustest koroonaviiruse ja sanktsioonide perioodidel, kasutades õigusakte ning internetiallikaid. Koroonaviiruse perioodil kuulus keelatud kaupade nimekirja kokku seitse kaubaliiki, need olid: külm-, tuli- ja elektrišokirelvad ja nende laskemoon; narkootikumid ja nende lähteained; alaealiste pornograafia ja erootilised materjalid; ohustatud võõrliigid; kiirgusohklikud ja radioaktiivsed esemed; lõhkeained ja pürotehnilised tooted; sanktsioneeritud ja embargo alused kaubad. Erilubadega kaupu oli kokku 11, need olid: aktsiisikaubad, nagu tubakatooted, alkohol ja mootorikütus; väetised ja taimekaitsevahendid; sularaha; toiduained; taimed ja taimset päritolu tooted; ohustatud loomade ja taimede liigid; tulirelvad (sealhulgas jahirelvad) ja laskemoon; lemmikloomad; ravimid; kultuuriväärtused ja strateegilised kaubad. Sanktsioonide kehtestamisega keelatud kaupade nimekiri kasvas, neli seni erilubadega kaubaliiki hakkasid kuuluma keelatud kaupade alla ja üks muutus osaliselt keelatuks. Kaubad, mis muutusid keelatuks, olid järgmised: aktsiisikaubad, väetised/taimekaitsevahendid, tulirelvad ja

laskemoon ja strateegiline kaup. Sularaha muutus osaliselt keelatud kaubaks, sest sanktsioonide kehtestamisega langes Euroopa pangatähtedele ekspordikeeld. Samuti ilmusid sanktsioonide kehtestamisega uued kaubad, mida on keelatud eksportida ja-/või importida. Iga sanktsioonide paketiga keelatud kaupade nimekiri muutub.

Kolmas uurimisülesanne: analüüsida töö empiirilises osas piiriületamise ja rikkumiste statistikat Narva maantee piiripunktis aastatel 2019–2023. Kooronaviiruse perioodil toimus liikumine ainult veoautode terminalis ja raudteel. Algul tegelesid salakauba vedamisega üle piiri veoautojuhid, kuid piirangute leevenedes hakkasid salakaupa vedama ka füüsilised isikud. Sanktsioonide kehtestamine piiras Vene numbritega veoautode ja sõiduautode liiklust ning piirangud langesid ka viisarežiimile. Salakauba viimisega tegelesid nii juriidilised kui ka füüsilised isikud.

Neljas uurimisülesanne: hinnata teooria ja empiirilise analüüsi põhjal välistegurite mõju ning võrrelda salakaubaveo erisusi. Iga välistegur mõjutab ja mõjutab salakauba liikumist omamoodi. Kahte välisteguri võrdlemisel on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Kaks välistegurit mõjutasid piiriületamist sarnaselt, piiriületamise suurus langes. Sarnaselt mõjutasid välistegurid ka tollitööd ja tollivormistust, tollitöö ja tollivormistuse koormus suurenes. Erinevalt mõjutasid välistegurid salakauba liikumist, kuid on olemas ka sarnasus. Mõlemal välistegurite perioodil ilmusid juurde keelatud kaubad, kuid kui võrrelda salakauba liikumise suurust välistegurite perioodidel, võib hinnata, et sanktsioonide kehtestamise perioodil salakauba liikumine kasvas.

Välistegurid toovad kaasa muudatusi keelatud kaupade nimekirjas ja piiriületustes. Salakauba liikumise maht sõltub otseselt piiriületamisest. Lähtuvalt uuringust teeb autor kaks ettepanekut:

- inimeste teadlikkus,
- abimaterjalid tolliametnikele.

Nende ettepanekute eesmärk on laiendada piiriületajate teadmisi keelatud kaupadest ja anda juhiseid, kuidas toimida, kui nende käest selliseid kaupu leitakse. Tolliametnikele mõeldud abimaterjalid aitavad paremini tuvastada ja käsitleda keelatud kaupa, tõhustades seeläbi salakaubaveo avastamist ja ennetamist.

Lõputöö eesmärk, uurimisülesanded ja küsimused on täidetud.

SUMMARY

This thesis focuses on external factors influencing smuggling activity at the Narva Road Border Crossing Point between 2019 and 2023. The external factors investigated in the thesis are the Coronavirus pandemic and economic sanctions against Russia.

The aim of the thesis is to identify the peculiarities of smuggling during the periods of the Coronavirus and sanctions. Four research tasks were established to achieve this goal.

First Research Task: Analyzing the presence of the Coronavirus and sanctions, and their impact on smuggling using academic literature and internet sources. The spread of the Coronavirus significantly affected international trade, particularly impacting smuggling, customs work, and clearance. Initially, Coronavirus restrictions hindered smuggling as it was often related to tourism, but these restrictions were temporary, and smuggling quickly resumed. Meanwhile, customs work and clearance burdens increased, and even after the easing of restrictions, this did not significantly decrease. The impact of economic sanctions is multifaceted, affecting both Russian foreign trade and the economies of the European Union and other sanctioning countries. Sanctions can disrupt trade and relations with neighboring countries, leading to restrictions on the movement of goods. The effects of sanctions can also be seen in currency exchange rates and export and import restrictions.

Second Research Task: Providing an overview of the differences in the smuggling list during the periods of the Coronavirus and sanctions using legislation and internet sources. During the period of the Coronavirus, a total of seven types of prohibited goods were included in the list: cold, fire, and electric shock weapons and their ammunition; narcotics and their precursors; child pornography and erotic materials; endangered species; radioactive items; explosives and pyrotechnic products; and sanctioned and embargoed goods. There were a total of 11 goods requiring special permits, including excise goods such as tobacco products, alcohol, and motor fuels; fertilizers and plant protection products; cash; foodstuffs; plants and plant-based products; endangered species of animals and plants; firearms (including hunting weapons) and ammunition; pets; medicines; cultural artifacts; and strategic goods. With the imposition of sanctions, the list of prohibited goods expanded to include additional categories. Four categories of goods requiring special permits were reclassified as prohibited, and one became partially prohibited. Currency became partially prohibited as the imposition of sanctions resulted in an export ban on Euro banknotes. Additionally, new goods subject to export and/or

import bans emerged with the imposition of sanctions. The smuggling list evolves with each new set of sanctions.

Third Research Task: Analyzing border crossing and violation statistics at the Narva Road Border Crossing Point from 2019 to 2023. During the Coronavirus period, movement occurred mainly in the truck terminal and by rail. Initially, smuggling across the border was carried out by truck drivers, but with the easing of restrictions, individuals also began smuggling. The imposition of sanctions led to restrictions on vehicles with Russian license plates and changes to visa regimes. Both legal entities and individuals were involved in smuggling.

Fourth Research Task: Assessing the impact of external factors based on theory and empirical analysis and comparing the peculiarities of smuggling. Each external factor influenced smuggling differently. When comparing the two external factors, similarities and differences exist. Both factors similarly affected border crossings, resulting in a decrease in the volume of crossings. They also similarly affected customs work and clearance, leading to increased burdens. However, they differed in their impact on smuggling, although similarities exist as well. During both periods, new prohibited goods emerged, but compared to the volume of smuggling during each period, it can be estimated that smuggling increased during the period of sanctions.

External factors lead to changes in the list of prohibited goods and border crossings. The volume of smuggling directly depends on border crossings. Based on the study, the author makes two proposals:

- Enhancing people's awareness of prohibited goods.
- Developing support materials for customs officials.

These proposals aim to expand the knowledge of border crossers regarding prohibited goods and provide guidance on actions if they are found in possession of such goods. The support materials for customs officials aid in better identification and handling of prohibited goods, thus enhancing smuggling detection and prevention.

The aim, research tasks, and questions of the thesis have been fulfilled.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Aedma, K., 2017. Andmeanalüüs. *Kirjeldav statistika. Koolitusmaterjal*. Tallinn: Tallinna Ülikool. <https://katrinaedma.wordpress.com/2017/05/18/andmeanaluus-kirjeldav-statistika/>

Allais, M., Balassa, B., Bertrand, T. J., Robinson, R. & Wonnacott, P., 2024. International Trade. *Britannica Money*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.britannica.com/money/international-trade> [Kasutatud 15.02.2024].

Belu, M.-G., 2021. COVID-19 Pandemic Impact on the Exports and Imports. *The Romanian Economic Journal*, 24(82), pp. 31–46.

Bove, V., D, Salvatore, J. & Nisticò, R., 2023. Economic Sanctions and Trade Flows in the Neighbourhood. *Journal of Law & Economics*, 66(4), pp. 1–45.

Czermińska, M., 2021. Impact of the COVID-19 pandemic on customs system and customs procedures in the European Union. *Krakow International Studies / Krakowskie Studia Międzynarodowe*, 18(2), pp. 11–33.

Disney, R., 2023. What is the current state of the Russian economy under sanctions? *Economics Observatory*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.economicsobservatory.com/what-is-the-current-state-of-the-russian-economy-under-sanctions> [Kasutatud 11.12.2023].

Eurostat, 2020. COVID-19 impact on EU international trade in goods. *Eurostat*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200519-2#:~:text=March%202020%20figures%20already%20show,billion%20compared%20with%20January%202020> [Kasutatud 11.12.2023].

Euroopa Liidu Nõukogu & Euroopa Ülemkogu, 2024. *Kronoloogia – ELi piiravad meetmed Venemaa vastu seoses Ukrainaga* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> [Kasutatud 04.05.2024].

Euroopa Liidu Nõukogu, 2023. *Eri liiki sanktsioonid* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/different-types/> [Kasutatud 11.12.2023].

Euroopa Liidu Nõukogu, 2024. *ELi sanktsioonid Venemaa vastu* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#sanctions> [Kasutatud 03.02.2024].

Euroopa Liidu Teataja, 2023. *Nõukogu määrus (EL) nr 833/2014, 31. juuli 2014, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses Venemaa tegevusega, mis destabiliseerib olukorda Ukrainas* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:02014R0833-20240224> [Kasutatud 13.02.2024].

Euroopa Kontrollikoda, 2020. *Kaubanduse kaitsemeetmed: ELi ettevõtete dumpinguhinnaga ja subsideeritud impordi eest kaitsmise süsteem toimib hästi* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/trade-defence-instruments-17-2020/et/index.html#figure1> [Kasutatud 11.12.2023].

Euroopa Kontrollikoda, 2023. *Eriaruanne 13/2023: Volitatud ettevõtjad – Tugev tolliprogramm, mille potentsiaal on kasutamata ja rakendamine ebaühtlane* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2023-13/SR-2023-13_ET.pdf [Kasutatud 19.02.2024].

Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2013. *Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 952/2013. Määrus. L 269/1.*

Friedery, R., 2021. The EU Member States' Border Restriction Versus COVID-19. *Review of European Affairs*, 5(1), pp. 21–30.

Gallien, M. & Weigand, F., 2021. Channeling Contraband: How States Shape International Smuggling Routes. *Security Studies*, 30(1), pp. 79–106.

Gaur, A., Settles, A. & Vääänen, J., 2023. Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia-Ukraine Conflict. *Journal of Management Studies* (John Wiley & Sons, Inc.), 60(6), pp. 1391–1414.

Golunov, S., 2017. Shuttle Trade across Russia's Borders with the Baltic States and Poland: Between Tolerance and Suppression. *East European Politics & Societies*, 31(2), pp. 885–908.

Gruszczyński, M., 2022. On the Use of Quantitative Methods in Accounting Research in Poland. *Journal of Banking & Financial Economics*, 2(18), pp. 17–29.

Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 12.02.2024].

Kobayashi, Y., Cilizoglu, M., Heinrich, T. & Christiansen W., 2023. No Entry in a Pandemic: Public Support for Border Closures. *American Journal of Political Science*, 1(18), pp. 1–18.

Kook, U., 2020. Eesti sulgeb piirid välisriikide kodanikele. *Eesti Rahvusringhääling*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.err.ee/1064078/eesti-sulgeb-piirid-valisriikide-kodanikele> [Kasutatud 08.12.2023].

Kuperjanov, M., 2020. Koroonaviiruse SARS-CoV-2 algusfaasi vastukaja (sotisaal)meedias. *Maetagused*, 76, pp. 5–28.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. & Strömpl, J., 2014. *Intervjuu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/intervjuu> [Kasutatud 12.02.2024].

Leppmets, J., 2022. *Import Venemaalt on aasta algusega võrreldes vähenenud üle kahe korra*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.stat.ee/et/uudised/import-venemaalt-aasta-algusega-vorreldes-vahenenud-ule-kahe-korra> [Kasutatud 21.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2021. *Maksu- ja Tolliameti arengukava kokkuvõte 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/maksu-ja-tolliamet/tutvustus-ja-struktuur> [Kasutatud 21.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Eestisse kolmandast riigist*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/saadetised-reisimine-elama-asumine/reisimine/eestisse-kolmandast-riigist#alkohol> [Kasutatud 27.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Keelatud ja eriloaga kaubad*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/toll-kaubavahetus/keelatud-ja-eriloaga-kaubad> [Kasutatud 30.12.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Maksu- ja Tolliameti arengukava kokkuvõte 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/maksu-ja-tolliamet/tutvustus-ja-struktuur> [Kasutatud 21.10.2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2024. *Ühiskonnakaitse*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/toll-kaubavahetus/keelatud-ja-eriloaga-kaubad/uhiskonnakaitse#strateegilised-kaubad> [Kasutatud 26.03.2024].

Mkhmurova-Dyshliuk, O., Zubov, O. & Domuschi, L., 2020. Advanced Space Law. *The Legal Aspect of Sanctions Against Russia and the Development of the Space Industry*, 9, pp. 39–47.

Miloshoska, D., Reckoski, R. & Smilkovski, I., 2016. Security role of the customs administration in the international trade. *Horizons Series A*, 20, pp. 135–154.

Remeikiene, R., Gaspareniene, L., Yorulmaz, Ö., Gagyte, G. & Menet, G., 2022. Is money laundering the main funding source for cigarette smuggling in (non) European countries? *Business: Theory & Practice*, 23(1), pp. 198–207.

Rahandusministeerium, 2019. *Aktiisipoliitika riskid, võimalused ja mõju majanduskeskkonnale piirikaubanduse tingimustes*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.fin.ee/ministeerium-uudised-ja-kontakt/organisatsioon/uuringud-ja-analuusid?view_instance=4¤t_page=1 [Kasutatud 27.10.2023].

Rácz, A., Spillner, O. & Wolff G.-B., 2023. Why Sanctions Against Russia Work. *Intereconomics*, 58(1), pp. 52–55.

Riigipiiri seadus (2023) RT I, 27.09.2023, 1.

Rui, W. & Yanying, M., 2022. The impact of COVID-19 on Global Import and Export Trade. *Review of Business*, 42(1), pp. 19–40.

Oja, K., 2020. Ekspordist ja koroonapiirangutest. *Võrumaa Teataja*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=vorumaateataja20200717.2.5.4&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> [Kasutatud 20.10.2023].

Osula, K., 2018. *Kirjeldav statistika annab ülevaate kogutud andmetest* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tlu.ee/~kairio/kirjeldav.html> [Kasutatud 14.03.2024].

Simola, H., 2023. What the literature says about the effects of sanctions on Russia. *BOFIT Policy Brief*, 8, pp. 3–19.

Singh, S. K., 2022. Russia's invasion of Ukraine: Disrupting Economies throughout the World. *NICE Journal of Business*, 17(1/2), pp. 1–14.

Syropoulos, C. & Yotov, Y V., 2023. Reflections on the Impact of Economic Sanctions. *EconPol Forum*, 24(3), pp. 10–14.

Tai, M., Keeley, P., Kenneth, P. & Macaran, B., 2012. Advancing Medical Family Therapy Through Research: A Consideration of Qualitative, Quantitative, and Mixed-Methods Designs. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 34(2), pp. 187–203.

Teddle, C. & Yu, F., 2007. Mixed Methods Sampling A Typology With Examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), pp. 77–100.

Trajkov, A., Andreeski, C. & Biljan, J., 2022. Measuring the impact of the COVID-19 crisis on the foreign tourist receipts. *Economic themes*, 60(1), pp. 1–19.

United Nations conference on trade and development, 2022. Key statistics and trend in International Trade 2021. Rmt: *The effects of the COVID-19 pandemic on international trade*. New York: United Nations Publications, pp. 1–26.

United Nations conference on trade and development, 2023. Key statistics and trend in International Trade 2022. Rmt: *The remarkable trade rebound of 2021 and 2022*. New York: United Nations Publications, pp. 1–26.

United Nations Office on Drugs and Crime, 2013. *UN Tourism and Crime bodies to call on tourists to play a role in reducing illicit trafficking*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2013/April/un-tourism-and-crime-bodies-to-call-on-tourists-to-play-a-role-in-reducing-illicit-trafficking.html> [Kasutatud 10.02.2024].

Vergi, S., 2018. *Eesti koolinoorte teadlikkus salakaupadest Väike-Maarja valla koolide näitel. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Virkus, S., 2016. *Intervjuu, vaatus ja sisuanalüüs. Koolitusmaterjal*. Tallinn: Tallinna Ülikool. https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/index.html

Wallace, J. & Wild S.-E., 2013. Päring. Rmt: *World Law Dictionary*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dictionary.translegal.com> [Kasutatud 28.12.2023].

World Customs Organization, 2022. *The WCO issues its 2021 Illicit Trade Report*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/illicit-trade-report/itr_2021_en.pdf?db=web [Kasutatud 28.12.2023].

World Customs Organizations, 2023. *Illicit Trade Report 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/enforcement-and-compliance/activities-and-programmes/illicit-trade-report/itr_2022_en.pdf?db=web [Kasutatud 24.04.2024].

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content> [Kasutatud 26.01.2024].

Вавилов С. П., 2014. Основные факторы, обуславливающие совершение контрабанды. *Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-factory-obuslavlivayuschie-sovershenie-kontrabandy/viewer> [Kasutatud 25.01.2024].

Зейнешев, Т., 2017. Виды санкций в международном праве. *Евразийский научный журнал*, [Võrgumaterjal] Leitav: <https://cyberleninka.ru/article/n/vidy-sanktsiy-v-mezhdunarodnom-prave/viewer> [Kasutatud 11.12.2023].

Ступина, О. Г., 2010. Туризм и государственные границы. Псковский регионологический журнал. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://cyberleninka.ru/article/n/turizm-i-gosudarstvennye-granitsy/viewer> [Kasutatud 25.01.2024].

Lisa 1. Ankeetküsitlus

Tere!

Olen Sisekaitseakadeemia maksunduse ja tolli eriala neljanda kursuse õppur Katrin Smirnova. Kirjutan lõputööd teemal VÄLISTEGURITE MÕJU SALAKAUBA LIIKUMISELE NARVA MAANTEE PIIRIPUNKTI NÄITEL AASTATEL 2019–2023. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada salakauba veo erisused koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtimise perioodil. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks viin läbi küsitluse. Kõiki saadud vastuseid kasutatakse anonüümselt. Küsimustikule vastamine on vabatahtlik. Olen tänulik, kui leiate 10–12 minutit küsitlusele vastamiseks.

- Kui pikk on Teie tööstaaž Narva maantee piiripunktis?
 - Kuni 1 aasta
 - 1–2 aastat
 - 3–4 aastat
 - 5–6 aastat
 - Rohkem kui 7 aastat
- Kas olete kokku puutunud töös koroonaviiruse piirangutega?
 - Jah
 - Ei
- Kui eelmise küsimuse peale vastasite „Jah“, siis kas tollitöö ja tollivormistuse koormus suurenes või vähenes?
 - Suurenes
 - Vähenes
- Kas salakauba liikumine vähenes või suurenes koroonaviiruse perioodil?
 - Suurenes
 - Vähenes
- Mis Teie arvates oli põhjuseks niisuguse salakauba liikumise tasemeks koroonaviiruse perioodil? Põhjendage.
- Millist kaupa üritati kõige rohkem üle piiri toimetada koroonaviiruse perioodil?
- Kas koroonaviiruse perioodil tollivormistuse koormus suurenes või vähenes?
 - Suurenes
 - Vähenes
- Salakauba nimekiri laienes sanktsioonide kehtestamise tõttu, millest keelatud kaupa proovitakse üle piiri kõige rohkem toimetada?

- Kas sanktsioonid on kaasa toonud muudatusi tollivormistuses ning tollitöös?
 - Jah
 - Ei
- Milline välistegur mõjutas salakauba liikumist rohkem, kas koroonaviirus või sanktsioonid?
 - Koroonaviirus
 - Sanktsioonid

Lisa 2. Intervjuu

Tere!

Olen Sisekaitseakadeemia maksunduse ja tolli eriala neljanda kursuse õppur Katrin Smirnova. Kirjutan lõputööd teemal VÄLISTEGURITE MÕJU SALAKAUBA LIIKUMISELE NARVA MAANTEE PIIRIPUNKTI NÄITEL AASTATEL 2019–2023. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada salakauba veo erisused koroonaviiruse ja sanktsioonide kehtimise perioodil. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks viin läbi poolstruktureeritud intervjuud, mis koosnevad nii ettevalmistatud küsimustest kui ka lisaküsimustest. Intervjuu salvestatakse ning kõiki saadud vastuseid transkribeeritakse ja kasutatakse anonüümselt.

- Kui suur on Teie tööstaaž Maksu- ja Tolliametis?
- Kuidas mõjutas koroonaviirus tollitööd ja tollivormistust?
- Koroonaviiruse perioodil kehtisid piiri ületamise piirangud. Kas piiri ületamise piirangud mõjutasid salakauba liikumist ning kuidas?
- Kas salakauba liikumine suurenes või vähenes koroonaviiruse ajal?
- Millist keelatud ja piirangutega kaupa üritati kõige rohkem üle piiri toimetada koroonaviiruse perioodil?
- Kuidas mõjutasid sanktsioonid tollitööd ja tollivormistust?
- Kas sanktsioonid mõjutasid piiriületamist ning kuidas?
- Millist keelatud kaupa uuendatud keelatud kaupade nimekirjast, mis kehtib seoses sanktsioonide kehtestamisega üritati kõige rohkem üle piiri toimetada?
- Milline välistegur mõjutas salakauba liikumist rohkem, kas koroonaviirus või sanktsioonid?
- Millise välisteguri perioodil tollitöö ning tollivormistamise koormus oli suurem?

Lisa 3. Ankeetküsitluse avatud vastuste kategooriad

Tabel 5. Ankeetküsitluse avatud vastuste kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Salakauba vähenemise põhjused koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Liikumispiirangud Kood 2. Koroonaviiruse tõendite puudus Kood 3. Suletud piir füüsiliste isikute jaoks
Kategooria 2. Salakauba liikumine koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Aktsiisikaup Kood 2. Deklareerimata kaup Kood 3. Veoautod Kood 4. Puittooted
Kategooria 3. Salakauba liikumine sanktsioonide perioodil	Kood 1. Luksuskaup Kood 2. Euroopa Liidu pangatähed Kood 3. Sanktsioneeritud kaup Kood 4. Kahe kasutusega kaup

Lisa 4. Intervjuu vastuste kategooriad

Tabel 5. Intervjuu vastuste, seoses koroonaviiruse mõjuga salakauba liikumisele kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Piiriületamine koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Piiriületamise piirangud Kood 2. Veoautod ja raudtee
Kategooria 2. Tollitöö ja tollivormistus koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Kaubavahetuse langevus Kood 2. Tööaja suurenemine Kood 3. Tõhusam tollikontroll Kood 4. Salakaup
Kategooria 3. Salakauba nimekiri koroonaviiruse perioodil	Kood 1. Sigaretid ja alkohol Kood 2. Sularaha Kood 3. CE-märgistuseeta kaup Kood 4. Vaktsiinid

Tabel 6. Intervjuu vastuste, seoses Venemaa vastu sanktsioonide kehtestamise mõjuga salakauba liikumisele kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Piiriületamine sanktsioonide kehtestamise perioodil	Kood 1. Piiriületamise suuruse vähenemine Kood 2. Viisade väljastamise piirangud Kood 3. Sõidukite piirangud
Kategooria 2. Tollitöö ja tollivormistus sanktsioonide kehtestamise perioodil	Kood 1. Tööaja suurenemine Kood 2. Kaubavahetuse langevus Kood 3. Võltsitud dokumendid
Kategooria 3. Salakauba nimekiri sanktsioonide kehtestamise perioodil	Kood 1. Sularaha Kood 2. Luksuskaup Kood 3. Mootoriõli Kood 4. Autovaruosad Kood 5. Strateegiline kaup